

ਕਾਲੀਆਂ ਲੀਕਾਂ

(ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਅੰਗ)

ਜਨਮੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

Kalian Likan

Punjabi Satire

© Janmeja Singh Johl

2920, Gurdev Nagar Ludhiana Pb.-141001

Tel. +91-98159-45018

email : contact@janmejajohl.com

www.janmejajohl.com

1st January 2002

ਮੁੱਲ: 75 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

199, ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

ਫੇਜ਼ 2, ਪਖੇਵਾਲ ਰੋਡ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ ਜੋ ਅਚੇਤ

ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਏ

ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਹਨ/ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ

ਕਲਪਨਾ ਦੀਆਂ ਉਡਾਣਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਠੋਸ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਝਾਤੀ

ਮਾਰ ਲਵੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਜੀਵਨ ਹੋਰ ਅਨੰਦਮਈ ਹੋ ਸਕੇ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ:

ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰੀਂ

ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਕੈਦੀ

ਮੁੱਖਬੰਦ

ਸੌਖੀ ਤੇ ਸਰਲ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ

ਚਲ ਓ ਕਤੂਰੇਆ

ਚੈਨੀ ਵਾਲੀ ਚਿੜੀ

ਤਿਤਲੀਆਂ ਵਾਲੀ ਫ਼ਰਾਕ

ਸਹਿਯੋਗ

ਗਾਓ ਬੱਚਿਓ

ਦੇਸੀ ਖੇਡਾਂ

ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ

ਹਨੇਰਾ ਤੇ ਮੈਂ

Not in the crowd

ਤਿਆਰੀ ਅਧੀਨ

ਵਿਰਸੇ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ (10 ਭਾਗ)

ਖੋਜਭਾਲ

ਆਓ ਬੱਚਿਓ

ਆਰ ਪਾਰ ਦੀਆਂ

ਜੇ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ,

ਤਾਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਪਈ ਹੈ

ਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ

ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਇਦਾਦ ਬਦਲੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ

ਨਾਲ ਰੁੱਸਦੇ ਹਨ, ਲੜਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੱਚ-ਝੂਠ

ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨਿੱਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਆਖਰ

ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਆਦਤਾਂ ਹੋਰ
ਖੂਬਸੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੈੜਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ
'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਦੋਸਤੀਆਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ। ਗੁੱਟਾਂ ਦੇ
ਗਠਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁੱਟਾਂ ਦੇ ਗੁੱਟ ਗੁੱਠੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਸਮਾਨੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਰੋਟੀ ਦੀ ਲੋੜ-ਪੂਰਤੀ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ
ਦੀ ਜਿਨਸੀ ਤੇ ਜਿਹਨੀ ਭੁੱਖ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਬਣ
ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਹੀ ਜੱਫਾ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਘਰੇਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਉਹ ਆਲੇ
ਦੁਆਲੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਜਗਦੀਆਂ ਵੇਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕੀ ਕੀ ਹੱਥ-ਕੰਡੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ,
ਇਹ ਸਭ ਅਣਕਿਆਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਇਕ
ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ
ਵਕਤ ਹਰ ਥਾਂ ਵਾਪਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਝੁੰਡਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਇਸ
ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ।
ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਨਿਘਾਰ
ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਨਹੀਂ ਜਨਾਬ! ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ
ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਅਨੈਤਿਕ ਤੇ ਲਲਚਾਈਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ
ਸਮਾਜ ਸੁਚੇਤ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇਗਾ। ਕਿਵੇਂ ਗੁਣਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ
ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਸੁਧਾਰਨਗੇ।
ਜੇਕਰ ਇਹ ਲੋਕ ਗਧਿਆਂ ਤੇ ਕਾਠੀਆਂ ਪਾਕੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ
ਨਾ ਪਾਉਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਘੋੜੇ ਕਿੰਜ ਦੁੜੰਗੇ ਲਾਉਣਗੇ। ਜੇਕਰ
ਮੱਧ-ਸੋਚ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਤਾੜ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਧ
ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਕਲਾ ਤੇ ਰਚਨਾਤਮਿਕਤਾ ਨੇ ਤਾਂ
ਦਗਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਂਬੜ ਕਦੇ ਦਗਦੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਹੀਓਂ ਉਹ ਸਾੜਦੇ
ਹਨ। ਭਾਂਬੜ, ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੇਕ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ
ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਸੇ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ
ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਪੱਖ ਪੂਰਨਾ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਮਿਲ
ਜਾਣਗੇ। ਹਰ ਉਮਰ, ਹਰ ਵਰਗ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਹਰ ਨਾਮ
ਵਿਚ, ਹਰ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਮੇਰੀ ਨਿਰੋਲ ਭਾਵਨਾ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹਨਾਂ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ
ਜਾਣਬੁੱਝ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਵਾ ਕਿ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ
ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਜੇ ਸੱਚੀ ਪੁੱਛੋਂ ਤਾਂ
ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨੁਕਸ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਕੀਮਤ ਲੈਕੇ
ਦੱਸ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਔਗੁਣ ਰਹਿਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹਨਾਂ
ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਕੁਝ ਔਗੁਣ ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ
ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਹਨਾਂ ਔਗੁਣਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਜ਼ਰੂਰ

ਹੋਇਆ ਹਾਂ।

ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ
ਕਿਰਦਾਰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਸਮਝੋ ਤੇ ਸੋਚੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਨਹੀਂ
ਕਰਨਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਬਣਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਤਾਂ ਦਿਓ ਪਰ
ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ, ਸਜ਼ਾ ਕਦੇ ਨਾ ਦਿਓ ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਲੇ ਦੂਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ
ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਵਾਹੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਕਦੇ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨੇ ।

ਤੇ ਇਹ ਸਾਡੀ ਹਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

-ਜਨਮੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

2920, ਗੁਰਦੇਵ ਨਗਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਆਓ ਲੱਭੀਏ

- 11 ਮੁਹਰਲੀ ਸੀਟ
 - 14 ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ
 - 16 ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ
 - 19 ਦਿੱਲੀਓ ਮਨਜ਼ੂਰਸੁਦਾ
 - 22 ਵੱਡਾ ਫੁੱਲ
 - 24 ਹਾਤੇ ਵਿਚ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ
 - 27 ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀਰ
 - 29 ਤੇ ਪਛਾਣ ਆ ਗਈ
 - 31 ਸਾਹਿੱਤ ਦਾ ਕਾਫ਼ੂਨ
 - 33 ਨਵੀਂ ਸਾਹਿੱਤਕ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ
 - 36 ਪੇਂਡੂ-ਮੇਲ ਦਾ ਰੂਟ
 - 39 ਵਿਚਾਰੀ ਸਾਹਿੱਤ ਸਭਾ
 - 41 ਲੇਖਕ ਏਕਤਾ-ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ
 - 43 ਆਮ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ
 - 46 ਸਾਇਰ ਦੇ ਘਰ ਚੋਰੀ
 - 48 ਫਟੋਚੀਏ
 - 50 ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਮੋਕ
 - 52 ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੋਹਰੀ
 - 54 ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਕਤਾ
 - 58 ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੀ
 - 62 ਸਜਣਾ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਹੀਂ.....
 - 64 ਮੱਖਾਂ ਤੂੰ ਨੀਂ ਗਿਆ ਲਾਹੌਰ?
 - 66 ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ
 - 68 ਤੋਪ ਦੀ ਸਲਾਮੀ
 - 70 ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੱਘਦਾ ਸੂਰਜ ਬਣਜਾ
 - 72 ਅਹੁਦੇਦਾਰੀਆਂ-ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ
 - 74 ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ
 - 76 ਅਜ ਦੇ ਬੀਰਬਲ
 - 78 ਚੂਹੇ ਦਾ ਬੁੱਤ
- ਕਾਲੀਆਂ ਲੀਕਾਂ 11 ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਅੰਗ

ਮੁਹਰਲੀ ਸੀਟ

ਜਿਥੇ ਵੀ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਮੁਹਰਲੀ ਤੇ ਮਗਰਲੀ ਸੀਟ
ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਥੇ ਸੀਟਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਗੀਆਂ ਉਥੇ ਕਈ
ਮੁਹਰਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਕੋਈ ਆਲੋਕਾਰੀ ਗਲ
ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਸੀਟ ਹੁੰਦੀ ਬੜੀ ਅਜਬ ਸ਼ੈਅ ਹੈ। ਮੁਹਰਲੀ

ਸੀਟ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਖਿੱਚ, ਇਕ ਖਾਸ ਕਸ਼ਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝੁਨਝੁਣੀ ਜਿਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਮਸਲਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ (ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਅਕਸਰ ਦਾਅ ਜਿਹਾ ਲਾਕੇ ਮੂਹਰਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਹਾਲ ਵਿਚ ਲੋਕ ਬੈਠਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਖਾਲੀ ਪਈ ਜਾਂ ਖਾਲੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਛੋਹਲੇ ਕਦਮ, ਕੁਝ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਫ ਕਰਨਾ' ਕਹਿ ਇਹ ਜਾ ਮੱਲਦੇ ਹਨ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ। ਬਸ ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸਮਾਗਮ ਚਲੇਗਾ ਇਹ, ਲਖ ਤਕਲੀਫ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉੱਠਣਗੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਿ ਵੇਖਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹਨ।

ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਜਿਥੇ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਉਥੇ ਇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ, ਸੌਂਦੇ-ਉਠਦੇ, ਕੰਮ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਤੁਰੇ-ਫਿਰਦੇ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੂਹਰਲੀ ਕੁਰਸੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਥੇ, ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਲੱਭਣੀ ਹੈ ਇਹ ਭਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ 2 ਜਾਂ ਵੱਧ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਤਕੜੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਾੜੇ ਕੁੱਤੇ ਪੂਛ ਦੱਬਾ ਕਿ ਪਿਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਿਲਕੁਲ ਇਵੇਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਕੜੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ, 'ਹੀ ਹੀ' ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ, 'ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛੇ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ, ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਪਿਛਿਓਂ ਹਰ ਕੋਈ ਦਿਖਦਾ ਹੈ' ਕਹਿ ਕਿ ਛਿੱਪੇ ਜਿਹੇ ਪਿਛੇ ਸੀਟ ਭਾਲਣ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਬੰਦਾ ਜਾਂ ਛੋਟੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਾਲਾ ਨੇੜੇ ਹੀ ਲਭ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਖਣਗੇ, 'ਇਹ ਸੀਟ ਮਹਿਮਾਨਾ ਲਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਪਿਛੇ ਚਲੇ ਜਾਵੋ' ਤੇ ਆਪ ਸੀਟ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਟੱਕਰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ 'ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਭਲਵਾਨਾਂ' ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਿ ਬਸ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੋਟਕੇ ਛੱਡਣਗੇ, ਦਿਖਾਵਾ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਜੁਬਾਨ ਵਿਚ ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਣਦੇਖੀਆਂ ਛੁਰੀਆਂ। ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਧੱਕਾ ਤੇ ਸੀਟ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ।

ਮੂਹਰਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਬੰਦਾ ਅਕਸਰ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ

ਜੇਤ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਏਗਾ, ਜਦੋਂ ਫੋਟੋ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਫੋਟੋ ਖਿਚਣ ਲਗੇਗਾ ਤਾਂ ਇੰਜ ਪੇਜ ਬਣਾਵਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੀਰੀਅਸ ਸਰੋਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਹਥ ਤੇ ਉਂਗਲੀ ਖੜੀ ਕਰ ਸੁਆਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਦਰਾ ਵਿਚ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਉਣਗੇ।

ਸਮਾਗਮ ਕੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਮੂਹਰਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਇੱਛੁਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਅਨਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਬਸ ਸੀਟ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਲੋਕ ਦੇਖ ਲੈਣ ਜਾਂ ਖਬਰ ਜੋਗੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਇਹੋ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ। ਮੂਹਰਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੂਹਰੇ ਇਕ ਸੀਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਡਰਾਇਵਰ ਸੀਟ, ਕਦੇ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਹੀਂ। ਖੈਰ ਇਸ ਸੀਟ ਦੀ ਗਲਬਾਤ ਫੇਰ ਕਦੇ ਕਰਾਂਗੇ
-ਆਮੀਨ

ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ

ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਫੋਨ ਆਇਆ ਤੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਬੰਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਜ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਨਹਿਰ ਵਾਲੇ ਸ਼ਮਸਾਨ ਘਾਟ ਵਿਖੇ ਸਸਕਾਰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਸੁਣ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ। ਚੰਗਾ ਭਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਵਪਾਰੀ ਵੀ ਸੀ, ਇਕ ਕਾਰਖਾਨਾ ਵੀ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦੋ ਫਰੋਖਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਤੇ ਪੱਗ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਜੀਵ ਦਾ ਤੁਰ ਜਾਣਾ, ਵਿਹਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਸੀ। ਛੋਟੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਫਤ ਹੀ ਕਰਵਾ ਦੇਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵੈਸੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਮਿਲਦਾ ਬਹੁਤ ਤਪਾਕ ਕਿ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਉਲਾਂਭਾ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, 'ਆਪਣੇ ਬਾਈ ਨੂੰ ਕਦੇ ਅਜ਼ਮਾ ਕਿ ਤਾਂ ਵੇਖੋ' ਇਹ ਅਕਸਰ ਉਸਦਾ ਵਾਕ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਸਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਾਂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦੇਖਾਂ, ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਥੋੜਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਇਕ ਬਹਾਨੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਮੈਂ ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਸਸਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਖਬਰ ਸੀ। ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਆਪੂ ਬਣੇ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਤੁਰ ਗਏ ਲਈ ਉਸਤਤੀ ਭਰੇ ਬਿਆਨ ਸਨ। ਮਨ ਨੂੰ ਦੂਹਰਾ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਐਡੀ ਕੀ ਗਲ ਸੀ, ਕੰਮ

ਤਾਂ ਬੋੜੇ ਤਰੱਦਦ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵੀ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।
 ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਜੀਵ ਦੀ ਨੇਕ ਦਿਲੀ
 ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ ਨੇ ਦਿਨ ਲੰਘਾ ਦਿਤਾ।
 ਦੋ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਭੁਲ ਭੁਲਾ ਗਿਆ।
 ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਸ਼ਹਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ
 ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਜੋਟੀਦਾਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਅਕਸਰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 ਅਜ ਉਹ ਮਿਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸਦਾ ਬਹੁਤ
 ਹੀ ਵਧੀਆ ਬਿਆਨ ਉਸ ਤੁਰ ਗਏ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਮੌਕੇ
 ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਵੀ ਸੀ।
 ਦਿਲ ਕਰ ਆਇਆ ਕਿ ਚਲੋ ਇਸੇ ਕੋਲ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਕਰ
 ਦੇਵਾਂ। ਮੈਂ ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਬੋਲਿਆ, 'ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
 ਕਹੀਆਂ ਉਸ ਦਿਨ'
 'ਕਿਸ ਦਿਨ?' ਉਸ ਪੁਛਿਆ
 'ਫਲਾਣੇ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਮੌਕੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ
 ਬਿਆਨ ਸੀ।' ਮੈਂ ਦਸਿਆ।
 'ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ? ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ, ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਬੰਦਾ
 ਸੀ' ਉਸ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ।
 ਹੁਣ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਚਿਖਾ ਸੁੰਨਸਾਨ
 ਜਗਹਾ ਤੇ ਜਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦਾ ਟੇਬਲ ਤੇ
 ਬੈਠਾ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਭਾਸ਼ਨ
 ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ

ਸਮਾਗਮ ਕਾਹਦਾ ਰੱਖ ਬੈਠੇ, ਪੰਗਾ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਕ
 ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਿੱਤਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਦੇਸ਼ ਆਵਾਂ ਤਾਂ ਉਸਦਾ
 ਬਣਦਾ ਸਰਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ ਆਦਿ ਨੂੰ
 ਉਹ ਮੂੰਹ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਭਰੀ ਚਿੱਠੀ
 ਲਿਖਣੀ ਉਸਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਤੇ ਉਤੋਂ ਇਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਸਾਲੇ ਦਾ
 ਮੂੰਹ ਬੋਲਿਆ ਭਰਾ (ਸਲਾਹਕਾਰ) ਵੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਖ਼ਤ
 ਆਇਆ, ਫੇਰ ਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵਜੀ, 'ਬਾਈ ਜੀ ਐਂਤਕੀ
 ਫੇਰ ਕਰਿਓ ਕੁਝ, ਬਾਕੀ ਸਮਝ ਲਾਂਗੇ' ਉਸਦੀ ਗਲ ਵਿਚ ਦਮ
 ਲਗਾ। ਪੈਸੇ ਅਗਲੇ ਨੇ ਖਰਚਣੇ, ਸਨਮਾਨ ਆਪਾਂ ਮੁਫਤੋਂ ਮੁਫਤੀ
 ਕਰ ਦੇਣਾ, ਖਬਰਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਾ ਦੇਣੀਆਂ। ਆਪਣਾ
 ਕੀ ਜਾਂਦਾ। ਚਲੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ ਹੀ ਕਰਵਾਈਏ।
 ਇਕ ਦੋ ਮਿਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਿੱਤਰ
 ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਲ
 ਬੰਨੇ, ਖਰਚੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਇਆ, ਬਸ ਸਮਾਗਮ ਰਖ ਹੋ
 ਗਿਆ।

ਇਸ ਮੁਫਤਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਭਿਣਕ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਈਆਂ
 ਨੂੰ ਪੈ ਗਈ। ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਤਲਾਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ

ਗਈ ਉਸ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਚਾਨਣਮੁਨਾਰੇ ਦੀ ਜਿਸਦੇ ਨਾਮ ਤੇ
 ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ‘ਇਨਾਮ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਮੈਂ ਦੇ ਦਊ’
 ਜੇਕਰ ਇਨਾਮ ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਰਖ ਲਓ।’ ਇਕ
 ਸਾਹਿਤਕ ਪੌਤੇ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦਾ ਮੋਹ ਜਾਗ ਪਿਆ। ‘ਨਾ ਕੀ ਕਰਦਾ
 ਸੀ ਤੇਰਾ ਬਾਬਾ?’ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ‘ਬਹੁਤ
 ਵਡੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਕਪੜੇ ਸਿਉਣ ਦੀ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕਪੜੇ ਮੁਫਤ
 ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿਉਂਦਾ ਹੋਊ।’
 ‘ਗਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਆ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ’, ‘ਪਰ ਇਕ ਗਲ
 ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਓ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਿਠਾਣਾ
 ਜ਼ਰੂਰ ਆ’ ਇੱਛਾ ਧਾਰੀ ਪੌਤਰੇ ਨੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ।
 ‘ਇੰਜ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਵੀ ਬੜਾ ਦਾਨੀ ਸੀ, ਕਈ
 ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ ਉਹ, ਜੇ ਉਹਦੇ ਨਾਮ ਤੇ
 ਸਨਮਾਨ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਨਾ ਰਾਸ਼ੀ’ ਇਕ ਹੋਰ ਭਾਣਜੇ ਨੇ
 ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।
 ‘ਲੈ ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਬੇਬੇ ਵੀ ਕਮਾਲ ਸੀ, ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ
 ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਵੇ, ਝੱਟ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਦਾਈ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਤੋਂ ਲੈਕੇ
 ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਜਾਣਦੀ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਉਸਦੇ
 ਵਿਚ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਸੀ। ਤਾਹੀਓ ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ,
 ‘ਨੂੰਹ ਨਾਲ ਬਣੀ ਨੀ, ਗੁਆਂਢ ਨਾਲ ਲੜੀ ਨੀ।’ ਕਰੋ ਤਾਂ
 ਉਹਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ, ਅਸੀਂ ਪੰਜੇ ਭਰਾ
 ਪਾਵਾਂਗੇ ਹਿਸਾ।’ ਓਦਰੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆ
 ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ
 ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ। ਆਖਰ ਇਕ
 ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਲੋਕਲ ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਹੀਂ।
 ‘ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਰੱਖ ਲਵੋ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ
 ਮੰਡਲ ਵਿਚ’, ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਚੋਭ ਲਾਈ।
 ‘ਆਪਣਾ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈਗਾ’
 ‘ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਆ ਬਹਿਣ ਸਟੇਜ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ’
 ‘ਫੇਰ ਅਕਾਡਮੀ ਅਵਾਰਡ ਜੇਤੂ ਲੇਖਕ ਸੱਦ ਲੈਨੇ ਆ!’
 ‘ਉਹਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਢਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਸਦਾਂਗੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ
 ਮੰਡਲ ’ਚ ਤਾਂ ਬੈਠੂਗਾ ਹੀ।’
 ‘ਅੱਛਾ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲੈਂਦੇ ਆ,
 ਉਹ ਵੀ ਬੜੇ ਮੇਲੇ ਮੂਲੇ ਲਾਉਂਦਾ!’
 ‘ਉਹਨੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਆ ਜਾਣਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਨਾਮ
 ਸੁਣਕੇ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਠਹਿਰ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਦੋ
 ਵਾਰ, ਆਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ’ਚ ਬਠਾਵਾਂਗੇ ਹੀ’
 ‘ਉਹਨੂੰ-----?’
 ‘-----ਆਪੇ ਆਉ-----’
 ‘-----?’
 ‘-----ਆਉ’

‘-----?’

‘-----ਆਉ’

-----ਆਉ

-----ਆਉ

‘ਇੰਜ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਰ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਸਰੋਤੇ ਕੌਣ
ਕੌਣ ਕਰੂ’

‘ਉਹ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਆਪੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ’ਚੋਂ ਖਬਰਾਂ

ਪੜ੍ਹ ਕਿ ਆ ਜਾਣਗੇ।’

ਦਿੱਲੀਓਂ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ

ਸੁੱਤਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ
ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ
ਲਈ ਕੁਝ ਅਸੂਲ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾਉਣੀ
ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਣ
ਦਾ ਸਾਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਅਲੱਗ
ਹਲਫ਼ਨਾਮਾ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂਹੀ ਗਿਦੜ ਪਰਚੀ ਦੇਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ
ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਸੀਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਵੇਂ
ਹੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਸੀਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਕੰਮ
ਜਿਵੇਂ ਨਾਈ ਦਾ, ਚਾਹ ਦਾ ਖੋਖਾ ਜਾਂ ਸੈਕਲ ਪੈਂਕਚਰ ਆਦਿ
ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਰੋਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਪਤੀ ਕਰਨੀ
ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਥੋੜੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ
100 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 500 ਤਕ ਦੇਕੇ ਰਸੀਦ ਕਟਵਾਉਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ
ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵੱਧਣ ਨਾਲ ਵੱਡੀਆਂ
ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ
ਹੋ ਕੇ, ਬਲਾਕ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਫਸਰ ਥਾਣੀ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਰਾਜ
ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਕਰਵਿਊ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦਿੱਲੀ
ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਤਾਂ ਸੀ ਗਲ ਵਪਾਰਕ ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ ਦੀ, ਅਜ ਕਲ
ਤਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਸ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਮਿਥਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਮਿੰਨੀ
ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਤੁੱਕਬੰਦੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਲੋਕਲ ਛਪਦੇ ਰਸਾਲੇ
ਤੁਹਾਡਾ ਡੰਗ ਟਪਾ ਦੇਣਗੇ, ਥੋੜਾ ਹੋਰ ਆਸਵੰਦ ਹੋ ਤਾਂ ਕਿਸੇ
ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅੱਛੀ ਰਹੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ
ਕਲਮ ਚੱਲਣੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਦੀ ‘ਹਾਂ’ ਤੁਹਾਡਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਧਾਰਮਕ
ਲਿਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰੇ ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ
ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਜਾਂ ਗੋਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ। ਜੇਕਰ

ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵੀ ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅਗਰ ਦਮ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੁਝ ਮਿੱਤਰ ਮੰਡਲੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੇਖਕ ਅਖਵਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪਣਾ ਲਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਗੁੱਟ-ਗਰੋਹ ਹੈ ਜੋ ਇੰਜ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਦਿੱਲੀ ਦਰਬਾਰ' ਹੈ। ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਿੱਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਰਾਂਚਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੇਖਕ ਕਹਾਉਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋ।

* ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬੇਹਦ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੋ ਤੇ ਔਰਤ ਹੋ ਤਾਂ, ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਇਹ ਆਪੇ ਲਿਖ ਕਿ ਦੇ ਦੇਣਗੇ।

* ਦਾਰੂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।

* ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਬਾਬਿਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਕਰਿੰਦੇ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰ ਹੋ।

* ਤੁਹਾਡੀ ਰਚਨਾ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।

* ਸਾਲ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਵਾਰੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੌਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ

ਹਨ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੇਖਕ ਰੂਪੀ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਵਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਤੁਹਾਡਾ ਦਾਅ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਲੈ ਲਵੋ ਦਿੱਲੀਓ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੇ ਬਣ ਜਾਓ ਲੇਖਕ।

ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ

ਫੁੱਲ ਨਾਮ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਵੇ ਇਹ ਬਦੋਬਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿੜ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ, ਮੁਲਾਇਮ ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਬਣਤਰ ਇਸਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਫੜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮਾਨੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਦਿਲ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਉਸਦੀ ਇਜ਼ਤ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਏ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਗੁਲਦਸਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਇਕ ਉਪਚਾਰਕ ਰਸਮ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਬਕਾਇਦਾ ਅਨਾਊਂਸ ਕਰਕੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਤਾਜ਼ਾ ਕੁਦਰਤੀ ਫੁੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਾਲ

ਹੀ ਨਕਲੀ ਫੁੱਲ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਬੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਦੂਰ ਬੈਠੇ/ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਸਮਝ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਈ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਝਾੜ-ਪੁੰਝ ਨਾਲ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀ ਫੁੱਲ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਗਮਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਇਹ ਗੋਲ ਅਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਟਾਹਣੀ ਦੀ ਥਾਂ, ਦੋ ਰਿਬਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਿੱਕ ਦੇ ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਗੇ ਇਹ ਗੋਲ ਅਕਾਰੀ ਫੁੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾ ਦੇਣਗੇ। ਨਾਲੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ ਫੁੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ ਅਹੁਦਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਅਕਸਰ ਵੱਡੇ ਫੁੱਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਫੌਜ ਲਈ ਛੋਟਾ ਸਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਝਗੜਾ ਏਥੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੁੱਲ ਬੋੜੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੌਜ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਫੁੱਲ ਪਤਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੋ ਵੱਡੇ ਫੁੱਲ ਮੁਖ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸ਼ਖਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਬੈਠਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਰਾ ਅੜਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫੁੱਲ ਦੇਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਰਾਹ ਕਢਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਘਰੋਂ ਹੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਫੁੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਟ ਉਤੇ ਲਾਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਗੇਟ ਤੇ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਇਹ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਅਗਲੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਆਖ ਦੇਈਏ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡਾ ਫੁੱਲ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਲਗੇ ਕੋਟ ਝਾੜਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾਹ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਹਾਤੇ ਵਿਚ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਹਰ ਸਫਾਈ ਦੇਕੇ ਸਨਮਾਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਸਾਹਿੱਤਕ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਧਿਰਾਂ (ਸਨਮਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ, ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ) ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਚਾਹ ਤੇ ਬਿਸਕੁਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਇਕ ਸਬਜ਼ੀ, ਇਕ ਦਾਲ, ਇਕ ਮਟਰ ਪਨੀਰ ਤੇ ਦਹੀਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੰਦੂਰੀ ਰੋਟੀਆਂ

ਅਤੇ ਮੂਲੀਆਂ, ਟਮਾਟਰਾਂ, ਪਿਆਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਲਾਦ, ਲੰਗਰ ਦੇ
ਨਾਂਅ ਹੇਠ ਸਭ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।

‘ਚਲੋ ਬਈ ਚਲੋ’, ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸੇ ਚੌਕ ਵਿਚ
ਹੋਵਾਂਗੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮਾਰਕੀਟ ਵਾਲੇ ਹਾਤੇ ਵਿਚ, ਇਹ
ਸ਼ਬਦ ਸਦਣਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਕਰ ਕਿ ਕਹਿ
ਦਿਤੇ ਗਏ। ਜਦ ਤਕ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਟੇਬਲ ਜੋੜੀ ਕੁਝ
ਲੇਖਕਗਨ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਨਾਮ ਦੀ
ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਇਕ ਖਾਸ ਭਾਗ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਖਰਚਣਾ ਸੀ,
ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਲਾਲ ਪਰੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ।

‘ਦੇਖਿਓ ਬਈ, ਗੁੱਟ ਬੰਦੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ
ਕਰਨੀਆਂ, ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ‘ਏਤਰਾਂ
ਕਰੋ ਐਨੂੰ ਸਕੱਤਰ ਚੁਣ ਲੈ ਨੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਚਲਾ ਬਈ ਮਹਿਫਲ ਦੀ
ਕਾਰਵਾਈ’

‘ਦੋਸਤੋ ਇਸ ਰੰਗੀਨ ਮਹਿਫਲ ਦੀਆਂ ਮੁਬਾਰਕਾਂ,
ਸਨਮਾਨਿਤ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਤਾਂ ਦੇਣੀ ਹੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਨਾ
ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਾਇਓ ਚਾਹੇ ਚੁਟਕਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇ’। ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ।

‘ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਘਰ.....’
‘ਨਾ ਬਈ ਨਾ ਪਹਿਲੋਂ ਇਹ ਦਸ ਕਿਹੜੀ?’ ਇਕ
ਬੋਲਿਆ

‘ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤੇਰੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ’- ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ
‘ਕਿਉ’ ਚਿੱਟੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਕਰੀ ਪੋਤੜੇ ਫੇਲਦੇਓ?’
ਅਵਾਜ਼ ਉਠੀ

‘ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਮੈਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ.....ਨੂੰ
ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮਹਿਫਲ ਨੂੰ ਤਰ ਕਰਨ’ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਰੁੱਖ
ਬਦਲਿਆ

‘ਸ਼ਹਿਰ ਤੇਰੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਝਲਣਾ ਵਿਛੋੜਾ ਤੇਰੇ ਯਾਰ
ਦਾ.....’ ਗੀਤ ਛੇ ਮਿੰਟ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

‘ਹੁਣ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਲਾਗਲੇ ਕਸਬੇ ਤੋਂ ਆਏ.....ਸ਼ਾਇਰ
ਦੀ’

‘ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਪੌਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਤੁਸੀਂ ਭਾਲਦੇ ਹੋ
ਪਹਿਲੇ ਪੈਂਗ ’ਚ ਹੀ ਕਵਿਤਾ’, ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ
ਦਿੱਤਾ।

‘ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਓਏ’, ‘ਦੋ ਸੋਡੇ ਵੀ ਫੜੀ ਲਿਆਈ’
‘ਆਹ ਕੋਲਾ ਤਾਂ ਨਕਲੀ’ ‘ਹਾਤੇ ’ਚ ਅਸਲੀ ਤਾਂ ਚਿਹਰੇ
ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨਕਲੀ’, ‘ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਪੁਰਾਣਾ
ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ?’ ‘ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਸਭਿਆਚਾਰ
ਕੀ ਹੁੰਦਾ?’ ਸਭ ਪਾਸੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਹੀ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ
ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕਿ ਆਪਣੀ ਗਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਸੁਨਣ
ਲਈ ਕੋਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

‘ਪੈਗ ਹਲਕਾ ਰੱਖੀ’, ‘ਸੋਡਾ ਮੁੱਕ ਗਿਆ?’ ‘ਓਏ ਛੋਟੇ
ਲਿਆ ਸੋਡਾ ਛੋਟੀ ਦੇਣੀ, ਬੇਜ਼ਤੀ ਕਰਾਈ ਜਾਨਾ।’ ਅਵਾਜ਼ਾਂ
ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ।

‘ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਾਓ ਜੀ ਆਪਣੀ ਤਾਜ਼ਾ ਨਜ਼ਮ’ ਸਕੱਤਰ ਨੇ
ਇਕ ਹੋਰ ਕਵੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

‘ਮੁਹੱਬਤ ਮੇਂ.....’ ਕਵੀ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਹਾਲੇ ਅਧੂਰੀ
ਸੀ ‘ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚਲੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੀ ਬਸ ਦਾ ਟੈਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ
ਵੀ ਪਹੁੰਚਣਾ’, ਦੋ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ। ‘ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ
ਧੰਨਵਾਦ, ਮੈਂ ਪਹੁੰਚਾਗਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਮਾਰੋਹ ਤੇ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ’
ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਕਾਹਲੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।
1.2.3.4.5.....ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਮੱਧਮ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਂਗ ਸੜਕਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਿਆ।

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀਰ

ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਜੋੜ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮੈਂ ਅਜ ਗਲ ਕਰਨ
ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਖੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਮੇਲ ਜੋ
ਇਕੱਠੇ ਇੱਕੋ ਮੰਚ ’ਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਦੋਸਤੋ! ਘਬਰਾਓ ਨਾ,
ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕਫ਼ ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਲਾ
ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭਗਤ ਸਿੰਘ
ਹਰਾਂ ਸਕਾਟ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਂਡਰਸ ਦਾ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ
ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਜਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ
ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੌਮਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਵੀ
ਸਹਿੰਦਾ ਸਹਿੰਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ
ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ
ਆਪਣਾ ਸ਼ਹੀਦ ਮੰਨਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲੋਂ
ਜਨਮੀ ਹੀਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰੱਜ ਕੇ
ਸੋਹਣੀ ਸੀ ਹੀਰ ਤੇ ਬਾਪ ਨੇ ਲਾਡਲੀ ਹੀਰ ਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲੋਂ
ਬਾਗ ਵਿਚ ਪਲੰਘ ਲਗਵਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ
ਰਜਵਾੜੇ ਵਾਂਗ ਹੀਰ ਨੇ ਰਾਂਝੇ ਤੋਂ 12 ਸਾਲ ਮੱਝਾਂ ਚਰਵਾਈਆਂ,
ਬਸ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਲਾਰੇ ਵਿਚ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ ਆਕੜ ਖੋਰ
ਹੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪੀਘਾਂ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਝਾੜਿਆ-
ਝੰਬਿਆ ਵੀ ਸੀ, ਤੇ ਵਕਤ ਆਉਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਧਰਮ
ਪੁੱਤਰੀ ਵਾਂਗ ਡੋਲੀ ਚੜ੍ਹ, ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਬਨਣ ਜੋਗਾ ਛੱਡ,
ਖੇੜਿਆਂ ਦੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਕਵੀ ਨੇ ਹੀਰ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਲੋਕ
ਚਹੇਤੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਸਤੋ ਇਹੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਗੁਣ ਸੀ
ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ, ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਹੀਰੋ ਬਣੇ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਕੁੜੀ ਹੀਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹਰ ਨੌਜਵਾਨ ਭਗਤ ਸਿੰਘ

ਵਾਂਗ ਕਾਰਨਾਮੇ ਕਰੇ। ਸੁਹੱਪਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਤੇ ਵੀਰਤਾ ਦੀ ਆਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਤਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਇਹ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਪੰਜਾਬਣ ਹੀਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਗੱਭਰੂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨਾ ਹੋਣ। ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਮਣ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹਾਂ।

ਤੇ ਪਛਾਣ ਆ ਗਈ

‘ਵੀਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਫੋਨ ਬੜਾ ਬਿਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ, ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੀਤਾ’, ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਜਾਨ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀਰ ਜੀ ਕਹਿਣਾ ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਲੱਗਾ। ਅਗਲੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ। ਨਾਮ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਦੇਖਿਆ ਸਿਰਫ ਉਸਨੂੰ ਇਕੋ ਵਾਰ ਸੀ। ਪਰ ਕਿਥੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਜੋਂ ਦੂਆ ਸਲਾਮ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਅਕਸਰ ਹੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਚੁੰਗੀ ਵਾਲੇ ਢਾਬੇ ਤੇ ਕੱਠੇ ਰੋਟੀ ਵੀ ਖਾ ਕਿ ਆਏ। ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਕ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਕਿਸੇ ਅਜੀਬ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਮੇਰੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵਧ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਨ ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਬੁਝਾਰਤ ਹੈ। ਕਦੇ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਵੀਆਂ ਲਈ ਮਸੀਹਾ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਇਸਦੇ ਪਿਛੇ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਚਾਲ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਪਿਆਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਉਸ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ’ਤੇ ਕੱਠੇ ਗਏ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਖੂਬ ਅਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਵੇਲੇ ਉਸਨੂੰ ਅੱਧੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਯਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਕਵੀ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਤੇ ਗਦਗਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਰੌਣਕ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ।

ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਬੈਠੇ ਸਾਂ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਮੀ ਗਰਾਮੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਗਲੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਵੀਡੀਓ ਕੈਮਰੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ

ਤਾੜਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਪਿਛਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇਕ ਦਮ ਰੁਸ਼ਨਾ ਉਠਿਆ। ਕੁਝ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੌੜੇ ਆਏ। ਅਗੇ ਪਿਛੇ, ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ, ਲੈਫਟ ਰਾਈਟ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸਟੇਜ ਵੱਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਵਾਗਤੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਾਰੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਦੀਵਾ ਜਗਾਕੇ।

ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੱਲਬਲ ਮੱਚ ਗਈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਦੇਖ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਕਵੀ, ਇਹੋ ਸਟੇਜ, ਇਹੋ ਦੀਵਾ, ਇਹੋ ਸ਼ਬਦ। ਪਰ ਉਸ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਕਦਮ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਚਿਹਰਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਮ ਕਵਿਤਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਸ਼ਾਂਤਚਿਤ ਹੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, 'ਐਵੇਂ ਨਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਵੋ। ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦਮੜੇ, ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਬਈ ਅਜਕਲ ਵਪਾਰ 'ਚ ਮੰਦਾ ਚਲ ਰਿਹਾ'।

ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ

ਕਪੜੇ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦੋ ਜਾਂ ਉਸਤੋਂ ਵਧ ਔਰਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਦੇ ਭਾ ਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੂਟ ਲੈਣਾ, ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਵਾਰ ਵਾਰ, ਭੈਣ ਜੀ, ਭੈਣ ਜੀ, ਕਹਿ ਕਿ ਪੁਛੇਗਾ। ਪਰ ਬੀਬੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣਗੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਘੁਸਰਮੁਸਰ ਤੋਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਅਕਸਰ ਭਾਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅੱਧ ਸੂਟ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਦੇਣ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸੂਟ ਲੈਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦਾਜ ਵਰੀ ਤੇ ਇਸ ਮਾਪੇ ਹੋਏ ਮਾਨਸਿਕ ਮੀਟਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਪਾਣੀ, ਚਾਹ ਜਾਂ ਠੰਡੇ ਮੰਗਵਾਏਗਾ। ਨਾਂਹ ਕਰਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਦੋਬਦੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਿਲਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਹੋ ਬੀਬੀਆਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਣਗੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਢੇਰ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ਲਾਲ, ਨੀਲੇ, ਪੀਲੇ, ਅੰਬਰੀ, ਰਾਣੀ ਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ੀ ਰੰਗੇ ਆਦਿ ਦੇ ਸੂਟਾਂ ਦੇ। ਫੈਸਲਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਝਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਹਨੂੰ ਚੁਣੀਏ ਜਾਂ ਉਹਨੂੰ। ਇਕ ਇਕ ਕਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੂਟਾਂ ਦੇ ਡਿਜਾਇਨ ਤੇ ਰੰਗ ਯਾਦ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਘੱਟੋ ਭਰ ਦੀ ਜਦੋਜਹਿਦ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਰੇਟਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਸਭ ਛੱਡ ਛੱਡਾ ਕਿ ਉਠਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਛਾਤਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਚਾਲਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੁੰਦੈ। ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਰੇਟਾਂ ਵਿਚ ਦੁਹਰ ਤੇਹਰ

ਮਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਇੱਕ ਗਲ ਕਹਾ ਭੈਣ ਜੀ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਣਾ, ਬਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਾਹਕ ਬਣਾਉਣਾ' ਤੇ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰੇਟ ਦਸੇਗਾ ਜੋ ਉਸਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ, ਪਰ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਸਾਹਿੱਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬੀਬੇ ਰਾਣੇ ਹਨ ਜੋ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾਕੇ ਇਨਾਮ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੋਂ ਉਹ ਛੋਟੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਇਲਾਕਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਿਛੋਕੜ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਬਾਬੇ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਾਲੇ ਐਤਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਉਥੇ ਸਭ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਈਏ। ਤੇ ਇੰਜ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਕਦੋ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਇਹ ਸਿਲਸਲਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਮਾਤ ਭੂਮੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕਿ ਸਭਾ ਦਾ 501 ਰੁਪਏ, ਇਕ ਸ਼ਾਲ ਤੇ ਇਕ ਮਸੈਟੋ ਦਾ ਇਨਾਮ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਭਾ ਦੇ ਇਸ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਪਨਾਮ ਹੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਜੱਦੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਹੈ ਸਨਮਾਨ ਵਾਸਤੇ। ਹੁਣ ਸਭਾ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵੀ 501 ਤੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 1100 ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਲ ਵੀ ਚਾਰ ਜਣਿਆ ਤੋਂ ਦਿਵਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਮਸੈਟੋ ਵੀ ਵੱਡਾ ਬਣਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਭਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਕੱਤਰ/ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਬਈ 'ਜਿਸਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਹ ਇਨਾਮ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਹਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਕੀ ਮੇਲ?' ਤਾਂ ਸਕੱਤਰ/ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕਿ ਆਖੇਗਾ, 'ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਸਣੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰਾਂ ਦੇ।'

ਨਵੀਂ ਸਾਹਿੱਤਕ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖਬੰਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਉਸਨੇ ਸ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।
'ਉਸਨੇ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ?'
ਇਹ ਇਕ ਕਾਫੀ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਵਾਲਾ ਫਿਕਰਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੋਚਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੇਖਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਆਲੋਕਾਰੀ

ਗਲ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੁਮਾਂਸ? ਕਿਸਦੇ ਨਾਲ? ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਓਸ ਨਾਲ? ਬੜਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਹੁਤ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲਾ? ਸੁਆਲ ਤੇ ਸੁਆਲ?

ਜੇਕਰ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਲਾਲਚੀ ਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਲੱਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਵੀ ਭਲਾ ਕੋਈ ਖੱਟਣ ਖੱਟਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਘਾਟਾ ਹੀ ਘਾਟਾ ਹੈ, ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਘਾਟਾ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ। ਕੀ ਇਹ ਪਤਨੀ ਦਾ ਸਤਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਦੁਖਾਇਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਰ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ ਲਗਿਆ। ਲਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਇਕ ਵਧੀਆ ਕਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਜਾਤੀ ਦੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲਾਇਕ ਕਵਿਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕਾਹਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਨਾਲ ਨਾ ਬਨਣੀ। ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਣੀ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਠਿੱਬੀ ਮਾਰ ਨਾ ਸਕਣੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਖਾਧੀ ਠਿੱਬੀ ਵੀ ਤਾਂ ਕਵਿਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਮਸਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖਰ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਕਮਾਲ ਹੈ! ਕਿਤਾਬ ਮੁਢੀ ਮਾਰ ਕਿ ਸੋਚਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਅਗੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੋ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਕੀ ਪਤਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਹੀ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, 'ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ (ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ) ਇਕ ਮਿਸਤਰੀ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਟਾਈਪ। ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਹਰ ਤਰੀਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਭਲੇ ਵੇਲੇ ਸਨ। ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਸੀ। ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਦਰ ਵੀ ਸੀ। ਘਰੋਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਥੇ, ਜਾਂ ਕੰਮ ਸੀ, ਜਾਂ ਇਕੱਲਤਾ। ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਾਫੀ ਵੇਹਲਾ ਟਾਈਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀਆਂ, ਰਦੀਫ਼ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਬਣ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜੁਆਬ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੈਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਤਾਬ ਫੇਰ ਮੁਢੀ ਕਰ ਦਿਤੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ

ਆਪਣੇ ਦੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਜੁਆਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਿੱਠੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਣ ਲਗ ਪਏ ਹੋਣਗੇ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ- ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਨਹੀਂ ਸਹੁਰਾ-ਪੁਰਖੀ।

ਪੇਂਡੂ-ਮੇਲ ਦਾ ਰੂਟ

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਦੂਰ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੂੰਹ-ਤੂੰਹ ਲੱਗਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰੱਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੋਤੇ ਦੀ ਲੋਹੜੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਨੇ ਨਿਕਲਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੇ ਆਖਰੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਲਾਂਭਾ ਵੀ ਸੀ, ਸੋ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਸ ਕੋਈ ਸਿੱਧੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਮੰਡੀ ਤਕ ਬਸ ਵਿਚ ਬੜੇ ਹੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਗਏ। ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਕੋਈ 18 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ। ਬਸ ਅੱਡੇ ਉੱਤਰ ਕਿ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਦੇ 'ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਬਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਊ, 'ਐਥੇ ਹੀ ਆਉਂਗੀ ਲਾਲ ਜਿਹੀ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਬਸ, ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠ ਜਾਵੇ'। ਜਵਾਬ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੀ। ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਕਦੇ ਅੱਖ ਲਗ ਗਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ।

'ਚਲੋ ਚਲੋ ਬੈਠੋ, ਰਾਹ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਟਿਕਟ ਕਟਾ ਕਿ ਚੜ੍ਹਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੀਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ' ਕੰਡਕਟਰ ਨਾਲੇ ਤਰਲੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਦਬਕੇ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਹੈ ਬਸ ਕੰਡਕਟਰੀ ਦਾ।

ਆਪਣਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬੈਗ ਚੁੱਕ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨ ਬਸ ਲੱਭਣ ਲਗ ਪਿਆ। 'ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ?' '.....ਪਿੰਡ', 'ਫੇਰ ਜਲਦੀ ਚੜ੍ਹ ਜੋ, ਘੰਟੇ ਦਾ ਮੈਂ ਅੜਾਟ ਅੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ'। ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਸੀ ਇਕ ਬਸ ਜਿਸਦੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਤਾਕੀ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਸੀਸੇ, ਇਸਨੂੰ ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਸ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਦੇ ਐਨ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਜਗਹ। ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਬਸ ਤੁਰ ਪਈ।

ਇਕ ਦਮ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਇਕ ਵਾਵਰੋਲਾ ਬਸ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮੂੰਹ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪਾਊਡਰ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਲਗਾ ਕਿ ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਬਸ ਦੇ ਫਰਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਥੱਲੇ ਚਲਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਸਾਫ਼ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨ ਬਸ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦਾ ਵਹਾਅ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਮਘੇਰੇ ਸਨ।

ਚੀਂ ਚੀਂ ਚੀਂ ਤੇ ਬਸ ਰੁਕ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰਾ ਅੱਡਾ
ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਨਾਨ ਸਟਾਪ ਬਸ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਕੁਝ ਦੇਰ
ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲਗਾ, ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਸਟਾਪ ਤੇ ਅੱਡਾ ਹੋਵੇ
ਜਾਂ ਨਾਂ, ਬਸ ਬਿੰਨ੍ਹਾ ਹੱਥ ਦਿੱਤਿਆਂ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਰ
ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਊਂ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆ ਕੰਡਕਟਰ, ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਟਿਕਟਾਂ
ਕੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਖੜ ਘੜ ਖੜ ਤੇ ਬਸ ਫੇਰ ਰੁਕ ਗਈ। ਤੇ ਡਰਾਇਵਰ
ਨੇ ਇਕ ਪੀਪੀ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਲਦੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਤੋਂ ਪਾਣੀ
ਭਰ ਕਿ ਬਸ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਇੰਜਣ ਠੰਡਾ ਕੀਤਾ। ‘ਇਹ ਤਾਂ
ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਆਂਗੂੰ ਠੰਡਾ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਚਲਦੀ ਆ।’
ਇਕ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਵਿਅੰਗ ਜਿਹਾ ਕਸਿਆ ਪਰ ਇੰਨੀ ਕੁ ਹੌਲੀ
ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿ ਡਰਾਇਵਰ ‘ਤੇ ਕੰਡਕਟਰ ਦੇ ਕੰਨ ਨਾ ਸੁਣ
ਸਕਣ।

‘ਇਹ ਪੁਲ ਤਾਂ ਰਾਤੀਂ ਟੁੱਟਿਆ, ਪਿਛਲੀ ਸੜਕ ਤੋਂ
ਮੁੜ ਕਿ ਘੁੰਮ ਕਿ ਆਉਣਾ ਪਊ’ ਸੋਟੀ ਸਹਾਰੇ ਖੜੇ ਇਕ ਬਾਪੂ
ਨੇ ਡਰਾਇਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ। ਤੇ ਇੰਜ ਸ਼ੁਰੂ
ਹੋਇਆ 12 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਵਾਧੂ ਝੁਟਾ, ਬਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵਾਧੂ
ਟਿਕਟ ਕਟਾਇਆ।

ਚਲਦੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਆਖਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਅੱਡਾ ਆ ਗਿਆ।
ਕਪੜੇ ਝਾੜ ਪੁੰਝ ਕਿ ਜਦ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅੱਧੀ
ਕੁ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਈ ਬਰਾਤ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਚੁੱਕੀ
ਸੀ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ‘ਚ ਲਈ ਤੋਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ
ਸਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਏਅਰਕੰਡੀਸ਼ਨ ਪੇਂਡੂ-ਮੇਲ
ਬਸ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਗਿੱਛਣ ਲਈ ਵਕਤ ਹੀ
ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਕਿਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਹੋ
ਸੋਚ ਸੋਚ ਕਿ ਮਨ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿਸੇ
ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਬਰਾਤੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ, ‘ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾ ਨੀਂ ਜਾਣਾ?’

ਵਿਚਾਰੀ ਸਾਹਿੱਤ ਸਭਾ

ਜਦੋਂ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ, ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ
ਹੀ ਇਕ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ
ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਪਰ ਉਸਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਤੇ ਉਸਦੀ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਰਹੀ ਕਰੜ-ਬਰੜੀ ਦਾੜੀ ਤੋਂ ਉਸਦੀ
ਉਮਰ ਦਾ ਇਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੋ
ਅੱਖਰੇ ਨਾਮ ਹਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
ਕਾਵਿਕ ਜਿਹੇ ਜਾਂ ਨਰਮ ਜਿਹੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸ਼ਾਇਦ
ਚਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਤਕ ਇਹ
ਦੋ ਅੱਖਰਾ ਨਾਮ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲੇ
ਵਿਚ ਆਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਇਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਕਵੀ
ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਬਹਿਸ

ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
 ਤੇ ਖੁਦ ਇਧਰ ਉਧਰ ਛੱਪਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਕ ਵਪਾਰੀ ਜੋ
 ਬਸ ਅੱਡੇ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਠੇਕੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਨੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ
 ਨੂੰ ਨਾਵਲ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚ ਵੱਟ ਲਿਆ।
 ਤੇ ਇੰਜ ਉਸਦਾ ਸਾਹਿੱਤਕ ਸਫ਼ਰ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।
 ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਧੀ ਦਾ ਇਹ ਲੇਖਕ, ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਸਭ ਵਿਧੀ
 ਵਿਧਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਮੁਨਕਰ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਕੁਝ ਨੌਕਰੀ
 ਦੇ ਪੈਸੇ, ਕੁਝ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਤੇ ਉਤੋਂ
 ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੁਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਇਕ
 ਸਥਾਪਤ ਲੇਖਕ ਬਣਾਉਂਦੇ।
 ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਮਿਲ ਪਿਆ। ਬੜਾ
 ਚਾਅ ਕਿ ਮਿਲਿਆ।
 'ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਲੱਭਦਾ'
 'ਸੁੱਖ ਹੈ?' ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ
 'ਆਹ ਨਹਿਰ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਆਲਿਆ ਮੈਨੂੰ ਇਨਾਮ
 ਦੇਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਖਬਰ ਖੂਬਰ ਹੀ ਲਗਵਾ ਦੇ', ਉਹ
 ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਸਵਾਲ ਦੋਨੋਂ ਇਕੱਠੇ ਇਕੋ ਸਾਹੇ ਕਹਿ ਗਿਆ।
 ਕੁਦਰਤੀ ਲਾਗੇ ਇਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, 'ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਇਨਾਮ
 ਹੈ?' ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ
 'ਬਸ ਆਹੀ ਕੋਈ 501 ਰੁਪਏ, ਨਾਲ ਸ਼ਾਲ ਸ਼ੂਲ ਦੇ
 ਦੇਣਗੇ'
 'ਬੜਾ ਬੋੜਾ ਇਨਾਮ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਖਬਰ ਨਹੀਂ
 ਬਣਣੀ', ਪੱਤਰਕਾਰ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਲਗਦਾ ।
 'ਬੋੜਾ ਵਧਾ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿਓ'
 ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੇ ਖਬਰ ਛਪੀ, ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ
 ਰਿਹਾ। ਬਸ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਫੇਰ
 ਮਿਲ ਗਿਆ।
 'ਤੇਰਾ ਬਾਈ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ, ਖਬਰ ਲਗ ਗਈ ਸੀ।'
 'ਫੇਰ ਤਾਂ 501 ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਊ?'
 'ਲੈ ਉਹ ਤਾਂ ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ 3000 ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ
 ਪਿਆ'
 'ਕਿਉਂ'
 'ਖਬਰ 'ਚ 5001 ਛਪ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੰਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ
 ਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋਏ, ਫੇਰ ਵੀ 3000 ਉਹਨਾਂ ਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ; ਉਹ
 ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੇ, ਹਾਂ ਸ਼ਾਲ ਜਰਾ ਹਲਕੀ ਦਿੱਤੀ ਇਸੇ
 ਕਰਕੇ ।'

ਲੇਖਕ ਏਕਤਾ-ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ

'ਆਹ ਕਿਤਾਬ ਰੀਲੀਜ਼ ਦਾ ਨਵਾਂ ਯੱਬ ਹੋ ਗਿਆ।'
 'ਨਹੀਂ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਹੀ ਆ'

ਆਮ ਲੇਖਕ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ

ਹੇ ਮੇਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭ ਨਵੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀਓ, ਵੱਡੀ ਅਕਾਡਮੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਜੀਓ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਮੇਹਰਬਾਨ ਅਲੋਚਕ ਜੀਓ, ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਵਿਚ ਆਏ ਵੀਰੋ ਤੇ ਭੈਣੋਂ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਭ ਸਾਹਿਤਕ ਅੰਕ ਕੱਢਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਜੀਓ, ਮੈਂ ਅਜ ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ।

ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਮਿਲੇ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਐਤਕਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਫਿਰ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਬੀਵੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ, ਕੁਝ ਗੈਰਰਸਮੀ ਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਏਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਪਉਏ, ਅਧੀਏ 'ਚੋਂ ਬਚਾ ਕਿ ਜਾਂ ਫੇਰ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਕੰਜੂਸੀ ਵਾਲੀ ਚੁੱਪੀ ਵੱਟ ਕਿ। ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਨਾਬ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰਫ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਭੁੱਖਾ ਹਾਂ। ਅਜ ਤੁਹਾਡਾ ਸਹਿੰਦਾ ਸਹਿੰਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।

ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਕਿਤਾਬ ਛਪਵਾਉਣ ਲਈ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇੰਨੇ ਕੁ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਛਾਪਕ ਦਾ ਸਰ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਛਾਪ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗਨੀਮਤ ਸਮਝਾਂਗਾ। ਛਾਪਕ ਵਿਚਾਰਾ ਵੀ ਕੀ ਕਰੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਛਪਿਆ ਦੇਖਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ 100-200 ਕਿਤਾਬ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ ਉਹ ਸਭ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਦਰ ਸਹਿਤ ਭੇਂਟ ਕਰਾਂਗਾ। ਹੇ ਮੇਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸਿਰੇ ਦੀ ਗੰਢ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀਓ ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ, ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਚੰਗੇ ਜਿਹੇ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਸਦ ਕਿ ਰੀਲੀਜ਼ ਕਰਵਾ ਦੇਣੀ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਮੁੱਖ-ਮਹਿਮਾਨ ਕੋਲੋਂ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਉਤੇ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਸਭਾ ਵਾਸਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈ ਲੈਣੀ, ਮੈਂ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੂਝ ਦੇ ਖੁਦ ਪੁਲ ਬੰਨਾਂਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਛਪੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਯਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਤੋਂ ਪਰਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜੀਓ, ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਖ਼ਬਰ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕਿ ਲਗਵਾਉਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਆਖੋ ਫੋਟੋਆਂ ਦੀਆਂ ਰੰਗਦਾਰ ਕਾਪੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋਵੋ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਅਤਿ ਸਤਕਾਰਿਤ ਛੋਟੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਸੰਪਾਦਕ

ਜੀਓ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ
ਰੰਗਦਾਰ ਪੰਨੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਕਿਤਾਬ ਰੀਲੀਜ਼
ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਦੀ ਫੋਟੋ ਛਪੇਗੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ
ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ
ਇਨਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਬੈਠੇ ਸੱਜਣਾਂ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ
ਆਵਾਜ਼ ਪਹੁੰਚੇਗੀ।

ਦਰਬਾਰੀ ਆਲੋਚਕ ਵੀਰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹਨ। ਉਹ
ਤਾਂ ਉੱਜ ਵੀ ਆਮ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹਨ,
ਬਸ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੀ ਕਰਨੀ
ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਹਾਂ।
ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿੱਤਕ ਪ੍ਰਿਯਤਮਾਓਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਹੀ ਤਾਂ
ਮੇਰੀ ਇਹ ਦੂਜੀ ਕਿਤਾਬ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰ
ਕਰੇਗੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ
ਤੁਸੀਂ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ
ਤੀਜੀ ਕਿਤਾਬ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖਾਂਗਾ।

ਅਮੀਨ

ਆਮ ਲੇਖਕ

ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਘਰ ਚੋਰੀ

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਕ ਲੋਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਜਾਂ
ਕੋਠਿਆਂ ਉਤੇ ਮੰਜੇ ਡਾਹ ਕਿ ਸੌਂਦੇ ਸਨ। ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੇ ਲਾਕੇ
ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋਕੇ ਘੁਰਾੜ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਦਾ ਮੁੱਖੀ ਵਿਹੜੇ ਦੇ
ਬਾਹਰਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੁਹਰੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਘਰ ਦੀ
ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਅਕਸਰ ਤਾਲੇ ਵਾਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਮੁਹਰੇ
ਸੌਂਦੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਟੱਬਰ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਮੰਜਿਆਂ ਦੀ ਪਾਲ ਲਗਾ
ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇੰਜ ਘਰ ਪੇਂਡੂ ਚੋਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮਝਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਚੰਗੇ ਚੋਰ ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਾੜਿਓਂ ਸੰਨ੍ਹ
ਲਗਾ ਕਿ ਚੋਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦਾ
ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਜਾਂ ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਹਾਲੀ ਜਦ
ਪਿਛਾੜਿਓਂ ਲੰਘਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜੰਗਲਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਾਹਲਾ ਬੰਦਾ
ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਦੌੜ ਭਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ। ਘਰ ਦੇ
ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਸੋਸੇ ਜਿਹੇ ਜਾਂਦੇ। ਘਰ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਾਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਪਿੰਡ ਦੀ
ਸੱਥ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਨਾ ਵੜਦਾ।

ਪਰ ਹੁਣ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਚੋਰਾਂ
ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵੀ ਚੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਚੋਰ ਵੀ ਛੋਟੀ
ਮੋਟੀ ਚੀਜ਼ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਆਪਣੀ ਹੱਤਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਅਜ
ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਚੋਰੀ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ
ਨਾਲ ਮਿਲ ਕਿ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ

ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਲੇਖਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਪਜਾਊ ਹੈ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਇਕ ਦੋ ਸ਼ੇਅਰ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਹਫ਼ਤੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਇਸਦੇ ਮਗਰ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਸਰ ਆਪਣਾ ਇਕ ਅੱਧ ਕਲਾਮ ਕਦੇ ਕਦੇ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਮਿਜ਼ਾਜ਼ ਜਰਾ ਆਸ਼ਕਾਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੀ। ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰੀ ਇਹ ਸ਼ਾਇਰ ਖੁਸ਼ ਵੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਭਾ, ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਵਰਤਾਏ ਹੋਏ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਨੂੰ ਦਾਦ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਆਕੜ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਸ਼ਾਇਰ ਬੜਾ ਉਖੜਿਆ ਜਿਹਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਜ ਇੱਕ ਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਕਲਾਮ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਿਲਾ ਕਿ ਉਸਤੋਂ ਘਬਰਾਹਟ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੱਸਿਆ, ‘ਗਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਬਰੇਲੀ ਤੇ ਅੱਜ ਘੰਟਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਘਰੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ ਬੀਬੀ ਸਵੇਰੇ ਆਈ ਤੇ ਇਕ ਦੁਪਿਹਰੇ। ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਡਾਇਰੀ ‘ਚੋਂ ਕੁਝ ਨਜ਼ਮਾਂ ਕਾਪੀ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਅਜ ਸਟੇਜ ਤੇ ਤਿੰਨੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾਅ ਨਾ ਜਾਈਏ।’

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਘਰ ਸੰਨ੍ਹ ਲਗ ਗਈ ਤੇ ਸ਼ਾਇਰ ਘਰ ਦੇ ਬੂਹੇ ਮੂਹਰੇ ਸੁੱਤਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਹੁਣ ਸੱਥ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਫਟੋਚੀਏ

ਕਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਫੋਟੋ ਸੁੰਦਰ ਆਵੇ। ਹਰ ਬੰਦਾ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬਾਣਾ ਪਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਗਵਾਂ ਜਾਂ ਠਗਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਹ ਚਾਹੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੀ ਫੋਟੋ ਆਵੇ। ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲੇ ਸਹੀ, ਝੱਟ ਕੰਘੀ ਕਿਤੋਂ ਨਾ ਕਿਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦਾਹੜੇ ਤੇ ਹਥ ਜ਼ਰੂਰ ਫਿਰ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੀਬੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਝੱਟ ਪਰਸ ਦੀ ਫਰੋਲਾ-ਫਰਾਲੀ ‘ਚੋਂ ਸੁਰਖੀ ਬਿੰਦੀ ਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਨਿਕਲ ਕਿ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ ਤਾਂ ਆਮ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਮੌਕੇ ਉਹ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸਦਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਆਰੀ ਹਾਲੇ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਪੱਤਰਾ ਵਾਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਤਰਾ ਵਾਚਣ ਵਾਲੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਸਿਝਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਨਾ ਇਹ ਅਟਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੌਣ ਕੌਣ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਸ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੂਹਰੇ ਅਖਬਾਰੀ ਐਕਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੁਰੰਤਤਾ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ ਨਵੀਂ ਕਲਾਸ ਫੋਟੋਚੀਏ। ਇਹ ਘਰੋਂ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੈਂਟ, ਕੋਟ, ਪੱਗ, ਟੋਪੀ ਦਾ ਰੰਗ ਜ਼ਰਾ ਤਿਲਕਵਾਂ ਰੱਖਣਗੇ। ਬੂਟ ਉੱਚੀ ਅੱਡੀ ਦੇ ਪਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇਬ ਨਾਲ ਪੈਨ, ਹਥ 'ਚ ਛੋਟਾ ਬੈਗ ਜਾਂ ਕਾਪੀ, ਕਾਲਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਲੱਬ ਦਾ ਬੈਜ ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੇ ਗੇਟ ਕੋਲ ਮੰਡਲਾਉਣਗੇ। ਸਮਾਗਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਬਦੇ ਬਦੀ ਸਟੇਜ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਗੇ, ਜੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੰਨਟੀਨ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਫੜ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਫੜਾਈ ਜਾਣਗੇ। ਮੰਜ਼ਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮੁੱਖ ਰਸਮ, ਜਦੋਂ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਮੁੱਖ ਰਸਮ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਝੱਟ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਕੱਢ ਕਿ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਵਿਚ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ। ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲਵੋ ਇਹ ਐਸੀ ਥਾਂ ਖੜਨਗੇ ਕਿ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਕੈਚੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ। ਕੱਢ ਕਾਠ, ਸਰੀਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕਈ ਬਾਰੀ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਚੁਤਰਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਲੱਭਦਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਜ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਛਪੀ ਹੋਈ ਫੋਟੋ ਦਾ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਫੇਰ ਸਹੀ।

ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਮੋਕ

'ਜਨਮੇਜੇ ਉਰੇ ਆ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਖਾਵਾਂ' ਪਰਵਾਸੀ ਹੋ ਰਹੇ ਇਕ ਨਾਵਲਿਸਟ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕਿ ਸੱਦਿਆ। 'ਤੂੰ ਕਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਮੋਕ ਲੱਗੀ ਦੇਖੀ ਆ?' ਉਸਦਾ ਸੁਆਲ ਸੀ। 'ਮੋਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਲੱਗੀ ਦੇਖੀਆ। ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਆਮ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਚਰਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਲੱਗਦੀ, ਪਰ ਖੁਰਲੀ ਤੇ ਬੱਝੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਕੁਦਰਤ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਇਸਦੇ ਇਲਾਜ ਵਾਲੀ ਬੂਟੀ ਵੀ ਲਾਗੇ ਸ਼ਾਗੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਚਰਦੇ ਪਸ਼ੂ ਇੰਜ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਰਾਬਰਤਾ ਕਰਕੇ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇ ਖੁਰਲੀ ਤੇ ਹਰੇ ਪੱਠੇ ਖਾਣੇ ਗਿੱਝ ਜਾਣ, ਜਦੋਂ

ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਆਈ ਕਿਸੇ ਕੌੜੀ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਖਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੌਕ ਵਰਗੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੌਕ ਲੱਗਣ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

‘ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮੌਕ ਲੱਗੀ ਦੇਖਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਪੂਰਾ ਲੈਕਚਰ ਝਾੜ ਤਾ ਕਿਸੇ ਡੰਗਰ ਡਾਕਟਰ ਵਾਂਗ।’ ਨਾਵਲਿਸਟ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ।

‘ਭਰਾਵਾ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋਵੇ ਸਹੀ, ਇਲਾਜਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦੇਣਗੇ। ਜੇ ਸਭ ਦੇ ਇਲਾਜ ਮੰਨ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਨੀ ਬਚਦਾ’ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਹੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

‘ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਮੌਕ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਗੱਲ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਡੰਗਰਾਂ ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਲੱਗਦਾ ਤੇਰਾ ਜੱਟਵਾਦ ਹਾਲੇ ਮੱਠਾ ਨੀ ਪਿਆ?’

‘ਗਲ ਦਸ ਕੀ ਆ?’ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਔਖਾ ਹੋਇਆ।

‘ਓਹ ਦਿਖਦਾ ਬੰਦਾ? ਇਹਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਿਛਲੇ 2 ਘੰਟੇ ਤੋਂ ਮੌਕ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਦੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੈਕਚਰ ਝਾੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਲੋਕ ਖਿਸਕੀ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਇਹ ਵੀ ਢਾਣੀਆਂ ਬਦਲੀ ਜਾਂਦਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ ਬੈਠੇ ਵੀ ਲੋਕ ਧੁੱਪ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਆ।’

‘ਅਛਾ ਆ ਬੰਦਾ, ਭਰਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਖੁਰਲੀ ਬੱਝਾ ਬਲਦ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਤਨਖਾਹ ਰੂਪੀ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸਣੇ ਕੌੜ ਬੂਟੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਦੀ ਲੱਗੀ ਮੌਕ ਆ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਇਹਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ। ਪਹਿਲੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਹੀ ਗਏ, ਹੁਣ ਲੇਖਕ ਫਸ ਗਏ ਆ। ਕੋਈ ਅਹੁੜ-ਪਹੁੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸਿੰਗ ਨਾ ਮਾਰੇ।

‘ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ?’

‘ਘਬਰਾ ਨਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਲੇਖਕ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ, ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣਾ, ਆਸ ਰਖ ਕਦੇ ਤਾਂ ਪਾਥੀਆਂ ਜੋਗਾ ਗੋਹਾ ਕਰੂ।

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੋਹਰੀ

‘ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਆਰਿਓ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਬੜੇ, ਇਹ ਸੁਗਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਲੈਕੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਵਾਅਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਰਸੇ, ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਢਾਅ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸੁਧ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਨਮੁੱਖ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਮਾਣੋਗੇ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਅਨੰਦ।’

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਵੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਬੰਬਈਆ ਕੈਸਿਟ ਕੰਪਨੀ

ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਹਿੱਤਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੋਹਰੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕਾਗਜ਼ੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਕਹੇ। ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਆਪੂੰ ਬਣੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬੜੇ ਹੀ ਦਮਗਜ਼ੇ ਨਾਲ ਇਹੀ ਵਾਅਦਾ ਦੁਹਰਾਇਆ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾੜੀਆਂ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਬਣੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਲਈ। ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਰੰਗ ਬਰੰਗੀਆਂ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਮਧੁਰ ਜਿਹੀਆਂ ਕਲਾਸੀਕਲ ਧੁਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਗੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾਕੇ, ਸੰਗੀਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਮਈ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਅਲੂੜ ਸਰੋਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਫੇਰ ਵਾਰੀ ਆਈ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਇਕ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਗੁੰਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ। ਟਰੈਕ ਸੂਟ ਵਾਲੀ ਪੈਂਟ ਨਾਲ, ਖੁਲੀ ਡੁੱਲੀ ਬਨੈਣ ਪਾਈ ਇਸ ਗਾਇਕ ਨੇ ਰੰਗਦਾਰ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨਾਚ ਵਿਚ, ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਆ ਫੜਿਆ। ਉਂਗਲੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਨੂੰ ਸਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈਣ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੇ ਸੰਜੀਦਾ ਸਰੋਤੇ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਅਲੜ ਨੌਜਵਾਨ ਸਰੋਤੇ ਕੁਝ ਠਲੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰ ਹਾਲੇ ਪੂਰੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਲੰਬੀ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਪਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਢਲ ਗਈ ਸੀ, ਇਸੇ ਲਈ ਵਾਹਵਾ ਕੱਠ ਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਸਭ ਕੁਝ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਅਨਾਊਂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਦੂਸਰਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਲਗਾ ਹੈ। ਸਟੇਜ ਤੇ ਨਚਦੀਆਂ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਢੋਲ 'ਤੇ ਨੌ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਦਗੜ ਦਗੜ ਕਰਦੀਆਂ ਅਧ ਨੰਗੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਕੇ ਨੱਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਲੱਕਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਝਟਕਾਰੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ ਅਸਿਹ ਹੋ ਉੱਠੇ। ਮਿੱਠੇ ਗਾਇਕ ਨੇ ਆਕੇ ਬਾਹਾਂ ਖਿਲਾਰਕੇ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤਕ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਨਚਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਖੇਰਾ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੇਣ ਦੇ ਦਾਵੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਸਿਮਟ ਕਿ ਬੈਠ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੁੱਜ ਮਾਰੀ 'ਉੱਠੋ ਬੰਦ ਕਰਵਾਓ ਇਹ ਬਕਵਾਸ', ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਪਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਖਰਚੇ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਕਹੇ ਭਲਾ ਇਹਨਾਂ ਰੁਕਣਾ' ਇਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਸਫ਼ਾਈ ਦਿਤੀ ਨਾਲੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕਿ ਫੜ ਲਿਆ, ਕਿਤੇ

ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਲਏ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ।

ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਕਤਾ

‘ਬਸ’ ਸੀ ਕਿ ਚੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਦੋ ਵਾਰੀ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਹਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਸਕੂਟਰ ਜਾਂ ਟੈਪੂ ਹੀ ਬਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਜੀਪ ਫਸੀ ਖੜੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਕਾਹਲੇ ਟੈਪੂ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੋਂ ਜੀਪ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗਾ ਕਿ ਲੰਘਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫਸੇ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣ ਉਤੇ ਪੂਰੇ 90 ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਕੋਣ ਬਣਾ ਕਿ ਬਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਸੜਕ ਰੋਕੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਟਰੈਫਿਕ ਨਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਗੱਡੀ ਕੁਝ ਦੂਰ ਪਿਛੇ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਮੈਨੂੰ ਦੇਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਕਾਹਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਗੁੱਸਾ, ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਵੀ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਆਖਰ ਬਸ ਹੋਲੀ ਜਿਹੀ ਤੁਰੀ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋ ਕੁ ਫੁੱਟ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਕੂਟਰ, ਸਾਇਕਲਾਂ ਤੇ ਟੈਪੂਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਵਾਰੀ ਆ ਗਈ। ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲੇ ਤੁਰਦੀ ਬਸ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਨਿਕਲ ਕਿ ਚੌਕ ਪਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਗੱਡੀ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਨਵੀਂ ਬਣਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ ’ਚ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗੱਡੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਸੀਸ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕਿ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿੰਦਰਾ ਲਗਾਏ ਮੈਂ ਸਿਆਲ ਦੀ ਕੋਸੀ ਕੋਸੀ ਧੁੱਪ ਮਾਨਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਇਥੇ ਮੈਂ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦਾ, ਜੋ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰੁਕੀਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰੀਂ। ਮੈਂ ਸਹਿਜ ਮਨ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਿ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੇਖਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਮੂਹਰੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਇਕ ਬਾਊ ਬੈਠਾ ਧੁੱਪ ਸੇਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੇਲ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਹੋਵੇ। ਗਾਹਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਲੜਕਾ ਉਸਨੂੰ ਚਾਹ ਦਾ ਗਲਾਸ ਦੇ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਚੁਸਕੀ ਭਰ ਕਿ ਉਸਨੇ ਗਲਾਸ ਥਲੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਠੇਕੇਦਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਕੰਮ ਸਾਰਾ ਹੁਣੇ ਸਮਝਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕਿਤੇ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਕੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ – ਇੰਜ ਉਸਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਦੀ ਮੋਬਿਲਆਇਲ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਕੋਈ ਵਪਾਰੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਦੁਕਾਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ

ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕਾਗਜ਼ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਉਤੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਇਕ ਦਮ ਜਾਮ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬਸ ਚੌਂਕ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚਕਾਰ ਖੜੀ ਸੀ, ਨਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਪਿਛੇ। ਇਕ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਮੋਨਾ ਮੁੰਡਾ ਉਸਦਾ ਡਰਾਇਵਰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਬਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਲਗਦਾ ਦਿਖਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਬਸ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰਾ ਮੁੰਡਾ ਜਿਸਨੇ ਮਡੇਰ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਡਰਾਇਵਰ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਤੀਸਰਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਈ ਗੰਨਾ ਚੂਪ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਛਿੱਲੜ ਬਾਹਰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖੇ ਤੋਂ ਸੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤੋਂ ਇਹ ਚੌਂਕ ਫਸੀ ਹੋਈ ਭੀੜ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਲਗਿਆ।

ਬਸ ਨੇ ਫੇਰ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਫੜੀ, ਹਿਚਕਚਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਚੌਂਕ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਥੋੜੀ ਵਿਥ ਤੇ ਆਕੇ ਰੁਕ ਗਈ। ਹੁਣ ਟਰੈਫਿਕ ਬਸ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲੰਘਣ ਲਗ ਪਈ ਸੀ। ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਵੀ ਟਰੈਫਿਕ ਆਮ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬੱਸਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਬਸ ਹੋਲੀ ਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ, 'ਬਾਈ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ?' ਪਰ ਜੁਆਬ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ। ਬਸ ਵਿਚਲਾ ਡਰਾਇਵਰ ਵਰਗਾ ਲੜਕਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੁਆਬ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੱਢਣੇ ਹੋਣ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਬਸ ਸੁਆਲ ਹੀ ਸੁਆਲ ਸਨ, ਜੁਆਬ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮਡੇਰ ਮਾਰੀ ਲੜਕਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਪੰਜ ਲੀਟਰ ਦੀ ਕੈਨੀ ਫੜ੍ਹ ਕਿ ਉਤਰਿਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਲੰਘੀ ਜਾਂਦੀ ਬਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਜੋ ਲੜਕਾ ਗੰਨਾ ਚੂਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਹਾਲੇ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਗੰਨੇ ਦੇ ਛਿੱਲਕੇ ਉਵੇਂ ਹੀ ਸੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛਿੱਲੜ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਜਦਾ, ਅਗਲਾ ਘੂਰੀ ਜਿਹੀ ਵੱਟ ਬਸ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵਕਤ ਹੀ ਕਿਥੇ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਲਈ। ਡਰਾਇਵਰ ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਸ ਦੇ ਮੂਹਰਲੇ ਸੀਸੇ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਅਕਾਰ ਦਿਖਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ ਖਾਲੀ ਬਸ ਭਰੇ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਖੜੀ ਹੋਵੇ। ਬਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਹਿਲਜੁਲ ਬੰਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਣ ਲਗਾ।

ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਸ ਦੇ ਰੂਟ ਵਾਲੇ ਫੱਟੇ ਤੇ ਕੁਝ

ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਮੇਰੇ ਜਾਣੇ ਪਹਿਚਾਣੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਬਸ ਨੂੰ ਘੋਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਣੀ ਪਹਿਚਾਣੀ ਲਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਲੇਖਕ ਵੀ ਇਥੇ ਇਹਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਅਗੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕਵੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਸ ਦੀ ਪੀਲੀ ਪਟੀ ਉਤੇ ਨੀਲੀ ਕਰਕੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਸਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਬਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਅੰਦਰ ਡਰਾਇਵਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਹਿਲੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਬਸ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਉਸ ਕਵੀ ਦੀ ਹੈ। ‘ਹਾਂ’ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਮੈਂ ਡਰਾਇਵਰ ਨੂੰ ਬਸ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁੱਛਿਆ। ‘ਬਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜੀ, ਡੀਜ਼ਲ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੰਜਣ ਹਵਾ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਾਕਾ ਤੇਲ ਲੈਣ ਗਿਆ, ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਚਲ ਪੈਣੀ।’

ਮੈਨੂੰ ਲਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਵੀ ਦਾ ਮਕਤਾ ਰੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ‘ਬਸ ਮਕਤਾ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ’, ਡਰਾਇਵਰ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੀ

‘ਓਏ ਜਾਕੇ ਫਟਾ ਫਟ ਚਾਹ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੱਪ ਲਿਆ, ਦੇ ਖੀਂ ਮਿੱਠਾ ਘੱਟ ਹੋਵੇ’, ਬਿੱਲੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਰੱਖੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਚਾੜਿਆ। ਨੌਕਰ ਨੇ ਮਫ਼ਲਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਲ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਹੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਕਾਫੀ ਖੜਕਾ ਕੀਤਾ। ਬਿੱਲੂ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਬੋਲਿਆ, ‘ਕਦੇ ਅਕਲ ਦਾ ਭੋਰਾ ਵੀ ਵਰਤ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਆ ਜਾਂਦੇ ਆ ਇਥੇ ਪੈਸੇ ਕਮੋਣ’, ਬਿੱਲੂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਹੈਕੜ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਕਾਫੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਿੱਲੂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਰੱਖਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਬਿੱਲੂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੋਰਾ ਭਰ ਵੀ ਵਕਤ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿੱਲੂ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਖੋ ਜੀ ਇਹ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਦੇ ਮਾਰੇ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਆ ਜਾਂਦੇ ਆ, ਕੰਮ ਕਾਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਗੰਦੇ ਜਿਹੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਆ, ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹਾਉਣਾਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਫੇਰ ਕੰਮ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਾੜੇ ਜਿਹੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਝੱਟ ਛੱਡ ਕੇ

ਦੂਜੀ ਥਾਵੇਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਆ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਆ।’

ਮੈਂ ਹੁਣ ਤਕ ਚੁੱਪ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਨਾ ਕੁ ਹੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ’ਤੇ ਬਿੱਲੂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਿਘਨ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇ।

‘ਲਓ ਜੀ ਹੋਰ ਦਸਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਆਉਂਦੇ ਆ। ਚਾਰ-ਪੰਜ ਭਰਾ ਤਾਂ ਆਮ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਆ। ਅਕਸਰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵੀ ਇਥੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।’

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਸੋ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਬਸ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਤਾਕੀ ਵਿਚ ਦੀ ਬਾਹਰ ਦੇਖ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੀ ਘਟ ਰਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਚੁੱਕਾ ਸਾਂ। ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿ ਖਤਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣ ਤੇ ਆ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਬਿੱਲੂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਘੱਟ ਸੁਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਸੁਸਤ ਚਾਲ ਵਧ ਦਿਖ ਰਹੀ ਸੀ।

‘ਅਖੇ ਕਹਿਣਗੇ, ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤਾ, ਬਾਬੂ ਜੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਉਸੀ ਨੇ ਲੈਨੀ ਹੈ, 400 ਰੁਪਏ ਮੇਂ ਭਾਈ ਨੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਸੇ ਮਨਾ ਕਰ ਦੀਆ ਹੈ।’ ਬਿੱਲੂ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਦੱਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੈਨੂੰ ਘੜੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਵਾਟ ਹੈ ਹੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਿੱਲੂ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਬਸ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀ ਕਾਹਲੀ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਬਸ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

‘ਇਹਨਾਂ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਕੀ ਆ, ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਆ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੇ ਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੇ ਆ, ‘ਆਖੇ ਬਾਬੂ ਜੀ ਮੇਰੀ ਤਨਖਾਹ ਮੇਂ ਸੇ ਕਾਟ ਲੇਨਾ, ’ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਵੇਲੇ ਆਖਣਗੇ, ‘ਬਾਬੂ ਜੀ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਟਣਾ, ਇਸ ਬਾਰ ਤੋ ਘਰ ਸੇ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਹੈ, ਬੀਵੀ ਜੋ ਬੱਚਾ ਹੋਣੇ ਕੋ ਹੈ, ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਕੋਣ ਕੱਟਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਪੈਸੇ’, ਬਿੱਲੂ ਆਪਣੀ ਰਾਮ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦੀ ਸੀਟੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਮੱਠੀ-ਮੱਠੀ ਠੰਢ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦੀ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਹੋਈਆਂ ਕਣਕ ਦੀ ਮਹਿਕ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਹੋਏ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਵਲੋਂ ਵਧ ਮੰਗੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਮੈਂ ਬਿੱਲੂ ਦੇ ਸੁਸਤ ਚਲਦੇ ਹੱਥਾਂ

ਤੇ ਤੇਜ਼ ਚਲਦੀ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਖਲੋਤਾ ਸੀ।
 ‘ਚਾਹੇ ਸਰਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਮੌਲਵੀ ਤੇ ਚਾਹੇ ਲਾਲਾ,
 ਇਹਨਾਂ ਆਖਣਾ ਸਭ ਨੂੰ ਬਾਬੂ ਜੀ ਆ। ਵੀਹ ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ
 ਬਈ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਿਆ ਕਰੋ, ਬਸ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਖੇ
 ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਬੰਦਾ ਕਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਵੇ।’
 ਬਿੱਲੂ ਬਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ
 ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਬਿੱਲੂ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਕੰਮ
 ਛੇਤੀ ਨਬੇੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਣਸੁਣੀ ਜਿਹੀ ਕਰ
 ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਰਤਾ ਵੀ ਕਾਹਲਾ ਨਾ ਹੋਇਆ।
 ‘ਐਤਕੀਂ ਦੇਖਣ, ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ’ਚੋਂ ਘੱਟ ਘੱਟ ਦੋ
 ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਬਣਨਗੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ
 ਆ, ਆ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਬਣਾ
 ਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਪਤਾ ਚਲੂ ਜਦ ਇਹ ਆਪ ਹੀ
 ਖੜਗੇ।’
 ਹੱਥ ਵਿਚ ਟਰੇਅ ਫੜੀ ਨੌਕਰ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆ ਚੁੱਕਾ
 ਸੀ। ਚੂਹੇ ਰੰਗੀ ਪੈਂਟ, ਡਬੀਆਂ ਵਾਲੀ ਕਮੀਜ਼ ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਪੀ ਤੇ
 ਗਲੇ ਵਿਚ ਮਫ਼ਰਲ ਪਈ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਐਮ.ਐਲ.ਏ.
 ਲਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲਾਗੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਚਾਹ ਟੇਵਲ ਤੇ ਧਰ ਦਿਤੀ
 ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਥੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ
 ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਪੁਛਿਆ।
 ‘ਰਾਮ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਸ਼ਰਾ’ ਉਸ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ‘ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੀ
 ਕਹਿ’ ਬਿੱਲੂ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵਿਅੰਗ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਰੇਲ
 ਗੱਡੀ ਦੀ ਸੀਟੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਾਂਗ ਸੁਣ
 ਲਗ ਪਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਬਿੱਲੂ ਦੀ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੁਣ ਰਹੀ
 ਸੀ, ਨਾ ਕੰਮ ਮੁਕਨ ਦੀ ਕਾਹਲ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚਾਹ ਦੀ ਗਰਮਾ
 ਗਰਮ ਚੁਸਕੀ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਸੀ, ਬਸ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਦਿਖ ਰਹੀ ਸੀ
 ਟੋਪੀ ਧਾਰੀ ‘ਮਿਸ਼ਰਾ ਜੀ’

ਸਜਣਾ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਹੀਂ.....

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਕਿ
 ਉਹ ਸੱਤੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਟੱਪਣਾ ਜਾਣਦੇ
 ਵੀ ਹਨ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚੰਗੀ ਜਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਰੁਮਾਂਚ
 ਵਾਸਤੇ ਭਰਮਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਜੀ, ਮਲਾਇਆ, ਬਰਮਾ,
 ਅਸਟਰੇਲੀਆ, ਵਲੈਤ, ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇਰਾਨ, ਇਰਾਕ,
 ਗਲ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਲਕ ਦਾ ਨਾਮ ਲਵੋ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ
 ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ
 ਜਾਣਗੇ। 5-7 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ
 ਇਜ਼ਹਾਰ ਵੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਕਮਾਏ
 ਜਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਡਾਲਰਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਗੇੜਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।
 ਗਲ ਵਿਚ ਮੋਟੀ ਚੈਨੀ, ਮੁੰਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਤੇ ਸ਼ਾਮ

ਨੂੰ ਠੇਕੇ ਦੀ ਪੇਟੀ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਅਸਰ ਛਡਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਤੇ ਇਕ ਅਟੁੱਟ ਲੜੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੇ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਉਸ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਪੁਰਾਣੇ ਸੋਹਣੇ ਗਾਇਕ ਨੂੰ ਜਾਂ ਫੇਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਇਕ ਗੀਤਕਾਰ ਨੂੰ ਜਿਹਨਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ 20-25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹੀ ਲਏ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਰੇਟ ਵੱਧਦੇ ਗਏ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹੱਥ ਰੰਗਦੇ ਗਏ। ਨਾਲੇ ਪੁੰਨ ਨਾਲੇ ਫਲੀਆਂ। ਭਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇ ਉਹ ਵੀ ਚੰਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਗਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਪਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਵਿਚ ਲਾਲਚ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲੈਣ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਖਾਲੀ ਕਾਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਮਾਰ ਪਲਾਕੀ ਬਹਿ ਗਏ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਈ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਸਨ, ਸੋਚਿਆ ਦਿਨੇ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਰਾਤ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਹੋਏ ਦਿੱਲੀ ਅੰਬੈਸੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਨਾਲ ਗਿਆ ਖਾਸ ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਤਰਿਆ। ਚਾਦਰ ਵਿਛਾਈ ਤੇ 14 ਹੋਰ ਗੇਟ ਮੁਹਰੇ ਪਏ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਲਾਇਨ ਵਿਚ 15 ਨੰਬਰ ਬਣਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਹੋਟਲ ਆ ਗਏ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵਖਤੇ ਬਸ ਫੜੀ ਤੇ ਧੂੰਏਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਲੁੱਟਦਾ ਸ਼ਾਮੀ 4-30 ਵਜੇ ਸਫਾਰਤਖਾਨੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਦੋਸਤ ਮੇਰਾ ਮੈਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਭੀੜ ਸੀ। ਇਕ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਰਾਗੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। 'ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦਾ ਇਹ ਤਾਂ ਬਚੜੇ ਸਨ। ਦੇਖੋ ਨਾ ਸਾਡਾ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ'। ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਜਨਾਬ ਹੋਇਆ ਕੀ?' 'ਹੋਣਾ ਕੀ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਤਿੰਨ ਗਰੁੱਪ ਸਨ, ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖੋ ਪਾਸਪੋਰਟ ਚੈੱਕ ਕੀਤੇ, ਵੀਜ਼ੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਦੂਜੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਓ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲੇ, 'ਇਥੇ ਮਰਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਅਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ' ਤੀਜੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਫੇਰ ਇਹੋ ਸਵਾਲ ਕਰਤਾ, ਬਚੜੇ ਅਨਜਾਣ ਸਨ, ਭੁੱਲ ਗਏ ਕੀ ਕਹਿਣਾ, ਬਸ ਆਂਹਦੇ 'ਜੀ ਕਿਥੇ ਕਰੀਏ? ਅਗਲਿਆਂ ਖਾਲੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਹਥ ਫੜਾ ਤੇ।' 'ਸਜਣਾ ਉਥੇ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਬੈਠੇ ਆ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ 'ਚ ਆ ਕਿ ਪਸੀਚ ਜਾਊ' ਮੁਹਰਿਓ ਖਰਾ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ। ਸਕਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਭੀੜ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਮੱਖਾਂ ਤੂੰ ਨੀਂ ਗਿਆ ਲਾਹੌਰ?

ਵਾਂਡਾ, ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦੇ ਦਾ ਮਨ ਬਦੇ ਬਦੀ ਖਿੜ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਵਾਂਡੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਦੋਂ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤੇ ਵਾਂਡੇ ਜਾਈਏ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵਾਂਡਾ, ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਹੋਵੇ, ਮਾਸੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਦੇ ਕਿਸੇ ਫੁੱਫੜ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਖਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਡੇ ਜਾਣਾ ਲੋਚਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕਦੋਂ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ? ਇਸਦਾ ਕਦੇ ਪੂਰਾ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਿਆਲ ਜਿਹੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਿਆਲ ਖੁਲਦੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚ ਵਿਆਹ ਆ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਨਵੇਂ ਕਪੜੇ, ਨਵੇਂ ਜੁਤੇ ਤੇ ਆਨਾ ਦੁਆਨੀ ਖਰਚਣ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਵਾਂਡੇ ਜਾਕੇ ਕਰਦੇ ਕੀ ਸੀ? ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਮੈਅਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦਾ। ਵਿਆਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਥਾਹ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸਦੀ ਕੋਈ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਹਦਾ ਵਿਆਹ ਨਿਭਿਆ ਤੇ ਕਿਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਡਾ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਸ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਵਾਂਡੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਂਡੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਜਾਣੀ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਭਰਾ, ਚਾਚਾ, ਤਾਇਆ, ਮਾਮਾ, ਆਦਿ ਜ਼ਰੂਰ ਉਂਗਲੀ ਫੜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਾਂਡਾ ਰਹਿ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਸਾਨੂੰ ਲਾਹੌਰੋਂ ਸਦਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਵਿਆਹ ਦੇਖਣ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਲਾਹੌਰ, ਪਰ ਇਥੇ ਉਂਗਲਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਮਾਮੇ ਘਟ ਸਨ। ਨਾਲੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਭਾਣਜੇ ਬੋੜੇ ਲਿਜਾਣੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜੁਆਕ-ਜਲੇ ਸਨ। ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਹ ਪਿਆ ਬਈ ਕੁਝ ਪਹਿਲੋਂ ਸਮਝ ਗਏ, ਕਈ ਕਪੜੇ ਪਾਕੇ ਸਮਝੇ ਤੇ ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਤਾਂ ਉਂਗਲੀ ਖੜੀ ਕਰੀ ਰਹਿ ਗਏ।

ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਬਸ ਡੰਡ ਬੈਠਕਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕਿ 'ਕੋਡੀ' 'ਕੋਡੀ' ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈ ਚਲਾਂਗੇ ਅਗਲੇਰੇ ਮਹੀਨੀਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਂਡੇ। ਫੇਰ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੋਂ ਮੁੜਿਓ ਵੀ ਨਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਕਾ ਵਾਂਡਾ ਹੋ ਜੁ।

ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚਾਹੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੰਬਰ ਲੈਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਲਾਸ ਟੀਚਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ

ਮਿਲਦੀ 'ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ' ਜਾਂ 'ਗਾਇਡ' ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ, ਸਮਝਾਉਣ ਜਾਂ ਰੱਟਾ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਗਾਇਡਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਣ। ਸਬਬ ਨਾਲ ਅਜ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਗਾਇਡਾਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਪਰ ਕੁਝ ਕੁ ਲਈ ਸਲਾਹ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਲਿਖ, ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪਛਾਣੇ ਤੇ ਕਰ ਦਿਓ ਭਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ 'ਆਲੋਚਕ ਕਿਵੇਂ ਪਟਾਈਏ' 'ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ' 'ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕੁਟਿਨੀਤੀ' 'ਇਨਾਮ ਲਈ ਨਾਵਲ' 'ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯਾਰੀ' 'ਸਚੇ-ਸੱਚ, ਸੱਚ ਕਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ' 'ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪੁੜੀ' 'ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ' 'ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤਾ ਚਾਰੀ' 'ਬਿੰਨ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ' 'ਵਾਰਤਕ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ' 'ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਵਿਚਾਰੀਏ' 'ਭਾਵੁਕਤਾ ਰਹਿਤ ਮੀਟਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲ' ਇੰਜ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ੀ ਲੈਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾਹਰ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ।

ਤੋਪ ਦੀ ਸਲਾਮੀ

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦੇਣਾ ਇਕ ਚੰਗੀ ਰਸਮ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ, ਗਿਆਰਾਂ, ਇੱਕੀ ਜਾਂ ਇਕੱਤੀ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਆਹੁਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਆਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਸਲਾ ਉਦੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਲਾ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤੁਰ ਜਾਵੇ।

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਇਕ ਵੱਡੇ ਲੇਖਕ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰਾਜਸੱਤਾ ਦੇ ਵੀ ਚਾਹਵਾਨ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਾਣਤਾਣ ਹੀ ਦਿਤਾ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਸੇਖੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਪਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਤੋਪਾਂ ਦੀ ਸਲਾਮੀ ਦੇਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਤੋਪਾਂ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਰਫਲਾਂ ਤਾਂ ਦਾਗੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ? ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੀਰ-ਤੁੱਕੇ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ। ਮੰਤਰੀ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤੀ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਐਮ.ਐਲ.ਏ . ਦੀਆਂ ਗਿਆਰਾਂ, ਡੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਇੱਕੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ, ਆਦਿ ਆਦਿ।

ਕੋਲ ਖੜਾ ਇਕ ਹੋਮ ਗਾਰਡੀਆ ਇਕ ਦਮ ਬੋਲ ਪਿਆ, 'ਜੀ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਤਾਂ ਸੇਖੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ 253 ਬਣਦੀਆਂ।'

'ਉਹ ਕਿਵੇਂ?' ਕਿਸੇ ਪੁਛਿਆ।

'ਜੀ ਦੇਖੋ ਇਥੇ 2 ਮੰਤਰੀ, ਤਿੰਨ ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਤੇ ਕਈ ਅਫਸਰ ਆਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਜੋੜ ਲਾ ਲੋ'। ਹੋਮ ਗਾਰਡੀਏ ਨੇ ਭੋਲੇ ਪਨ ਆਪਣਾ ਹਿਸਾਬ ਦਸ ਦਿੱਤਾ।

ਜੋੜ ਲੱਗਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਸੇਖੋਂ ਸਾਹਿਬ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੱਘਦਾ ਸੂਰਜ ਬਣਜਾ

ਘਸਮੈਲੇ ਹੋਏ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ, ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਟ ਕਮੀਜ਼ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਪਜ਼ਾਮਾ ਨੁਮਾ ਪਾਈ ਅਕਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਆ ਧਮਕਦਾ ਹੈ। ਬੜਾ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲਦਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਬਦੋ-ਬਦੀ ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡੁੱਲ ਡੁੱਲ ਪੈਂਦੀ। ਉਸਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਰਲਾ ਤਰਲਾਅ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਦਨਾ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀ ਜਾਏਗਾ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੱਤਰਕਾਰ /ਲੇਖਕ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਨ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਨਣਯੋਗ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕ ਨੁਮਾ ਲੋਕ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੁਹਰਤ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਲੋਕੀਂ ਲੋਈਆਂ, ਸ਼ਾਲ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਦਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਹਾਲ ਹਾਲੋ-ਬੇਹਾਲ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ। ਕੈਮਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫਲੈਸ਼ਾਂ ਦੀ ਚੀਰਵੀਂ ਛਟਕਾਰ ਵੀਡਿਓ ਲਾਈਟਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹਾਲ ਗਰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਿਫਤਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਦੋ-ਬਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਵੁਕਤਾ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਦਰਿਆ ਵਹਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲਈ ਖੜੋਨਾ,
ਸੁਨਣਾ ਤੇ ਜਰਨਾ ਜ਼ਰਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੇ
ਬਹਾਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਬਾਹਰ ਉਹ ਸਭ ਸਨ ਜੋ ਲੋਈਆਂ,
ਸ਼ਾਲ ਜਾਂ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਮੁਫਤ ਦੀ
ਚਾਹ ਦੇ ਸ਼ੋਕੀਨ ਤੇ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਵਿਹਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ
ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਧੀਆ ਥਾਂ ਹੈ। ‘ਜੌਹਲ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਵੀ
ਸਨਮਾਨ ਕਰ ਦਿਓ, ਦੇਖੋ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲ ਤੋਂ
ਲਿਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ, ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰਾ
ਹਾਸੇ ਦਾ ਘੋਟਣਾ ਨਾ ਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਰੋ ਕਈ
ਉਪਰਾਲਾ?’ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੇ ਬੈਠੇ ਕਵੀ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਘੁੱਟ
ਭਰਦੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹੋਂ
ਨਿਕਲਿਆ, ‘ਕਵੀ ਜੀ! ਦੁਨੀਆਂ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਹੀ
ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੀ ਆ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੱਘਦੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ। ਕਿੱਥੇ ਹਾਲ
ਅੰਦਰਲੇ ਮੱਘਦੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ 50 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੁਲਘਦੇ
ਸੂਰਜ।’
ਸ਼ਾਇਦ ਕਵੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ। ਕਈ ਸਾਲ
ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਕਦੇ ਮੁੜ
ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਨਮਾਨ ਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੇ ਹਾਸੇ ਵਿੱਚ
ਤਰਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੁਲਘਦੇ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਵਿਖਣ ਲੱਗ
ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਹੁਦੇਦਾਰੀਆਂ-ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ

ਜ਼ਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਦੁੜਾਓ, ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?
ਕਿਹੜਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸਫਲ ਹੈ? ਕਿਸਦੇ ਘਰ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ? ਕਿਸਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੇ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਫਟਾ ਫਟ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਕਿਸਦੇ ਨਾਮ ਦਾ
ਸਿੱਕਾ ਉਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਚਲਦਾ ਹੈ? ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ
ਇਤਿਹਾਸ ਫੋਲੋ। ਉਸਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕੀ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਵੀ
ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਮੰਨਦੇ ਹੋ, ਖਾਤਾ
ਖੋਲ੍ਹ ਲਵੋ ਤਾਂ ਇਕ ਗਲ ਬੜੀ ਹੀ ਰੌਚਿਕ ਦਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗੀ।
ਉਹ ਆਹੁਦੇਦਾਰ, ਸਿਰਜਕ ਜਾਂ ਕਰਤਾ ਧਰਤਾ ਤਾਂ ਕਈ
ਸਭਾਵਾਂ, ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਕਦੇ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਹੀਂ। ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਮਾਮੂਲੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ
ਪਰ ਇੰਨੀ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੋਣਾ ਕਿਸੇ ਲੀਡਰ ਦੀ
ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ, ਸਮਾਗਮ ਲਈ ਦਰੀਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤੋਂ
ਲੈਕੇ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਮੁਖ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਲਈ
ਹਾਰ ਲੈਕੇ ਆਉਣ ਤਕ, ਸਟੇਜ ਤੇ ਮਾਇਕ ਨੂੰ ਠੀਕ ਘੰਟਾ
ਪਹਿਲੋਂ ਆਪ ਟੈਸਟ ਕਰਨ ਤੀਕ, ਜੇਬ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹਲਕੀ
ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤਕ, ਸਭ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ

ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗਲਾਂ 'ਚ ਹਾਰ ਪਵਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਉਧਰੋਂ ਉਦਘਾਟਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਿਸੇ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਪਰ੍ਹੇ ਝਗੜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਸੂਲ ਦਾ ਅਸਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਬੈਂਕ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਂ ਸਕੱਤਰ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਸਮਾਗਮ ਰਚਾਉਣ ਦੀ ਤੋੜ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜਾਉਣ ਦੀ ਤੇ ਫੇਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਵਾਉਣ ਦੀ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚਲਾ ਲੇਖਕ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ ਇੱਕ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪੇ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਤਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਹੁਦੇਦਾਰ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਮਲੋ ਮੱਲੀ ਲੇਖਕ ਬਣੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਛਪੀ ਜਾਵੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਆਹੁਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕਿ ਵੇਖਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਚਨਾ ਉਸਦੀ ਉਹ ਹੀ ਦੂਰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਕ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਖੁਦ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਪਾਦਤ ਕਰ ਕਰ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪਵਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸਦੀ ਕਿਤੇ ਗਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਲਏ ਕਲਮ ਕੱਲੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਉਸਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਲੇਖਕ ਬਣਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਹੋਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਲੇਖਕ ਹੋਣੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦਾ ਜਾਂ ਪਾਠਕ ਦਾ ਪਰ ਕਾਸ਼! ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਆਹੁਦੇਦਾਰੀਆਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ

ਇਤਿਹਾਸ ਜਾਂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸੀਮਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਰੇਖਾਵਾਂ ਕੌਣ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਭ ਕਿਸਮਾਂ 'ਚੋਂ ਕਠੋਰ ਮਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸਮ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਕੇ

ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੇਖਾ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੇਖਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਲਚੀ ਮਨ ਦੀ ਉਪਜ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅੱਧੋ ਅੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ, ਸੁੱਖ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਖ ਵੀ।

ਦੂਸਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿਸਮ ਹੈ ਕੋਮਲ ਮਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਇਹ ਰੇਖਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਂ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਮਲ ਮਨ ਅਕਸਰ ਕਵੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੋਮਲ ਮਨ ਦੇ ਕਵੀ ਤੇ ਕਵਿਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। '47 ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਬੁਢਾਪੇ ਤਕ ਕਵਿਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕਵੀ ਤਾਂ ਇਹ ਰੇਖਾ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਕਸੂਰ ਕਵੀ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਬੈਠੀ 'ਹਾਂ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ' ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੇਖਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਵੰਨਗੀਆਂ ਵੀ ਪਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਗਿਣਨਯੋਗ ਹਾਲੇ ਸਿਰਫ ਕਵੀ ਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਇਕ ਗਲ ਸ਼ਰਤੀਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਰੇਖਾਵਾਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਨਿਖਾਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਸਾਇਰੇ 'ਮੁਕੱਰਰ' ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਚਲੇ ਰਲ ਕਿ ਕਰੀਏ ਦੁਆ ਕਿ ਰੇਖਾਵਾਂ ਪਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇ।

ਅਜ ਦੇ ਬੀਰਬਲ

ਬੀਰਬਲ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਨਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ, ਚਤੁਰ ਤੇ ਸਕੀਮੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਭਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਕਲਾ ਚਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬੀਰਬਲ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤਰ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੱਛ ਵਿਚ ਵਹੀ ਨੁਮਾ ਕਿਤਾਬ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦੇਖਣੀ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਕੜੀ ਹੋਈ ਧੋਣ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਬੀਰਬਲ, ਮਾਹਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਭ ਹੋਰ 'ਰਤਨਾਂ' ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗਲੋਂ ਬੀਰਬਲ ਨੂੰ ਫਸਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਵਕਤ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੀਰੇ ਆਦਿ ਦੇ ਇਨਾਮ ਦੁਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋਣੀ ਸਿੱਧਾ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਬੀਰਬਲ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਨਿਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਾਮ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ, ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੀਰਬਲ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨ੍ਹਾਂ

ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕਟ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਪਊ ਕਿ ਹਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਲਾਹਕਾਰ ਰੱਖਣੇ, ਪਰ ਬੀਰਬਲ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਭਾਵੇਂ ਬੀਰਬਲ ਉੱਨੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੇ ਜਿੰਨੇ ਰਾਜੇ (ਆਜੋਕੇ ਆਹੁਦੇਦਾਰ, ਅਫਸਰ, ਵੀ.ਸੀ., ਡੀ.ਸੀ., ਮੰਤਰੀ ਆਦਿ) ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੀਰਬਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਲਾਹ ਲੈ ਸਕਣ, ਗੁਪਤਚਰ ਵਾਂਗੂੰ ਉਸਨੂੰ ਵਰਤ ਸਕਣ, ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਲੜਾ ਸਕਣ ਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਫਾਂਸੀ (ਬਰਤਰਫ) ਵੀ ਦੇ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਨੇਕਾਂ ਬੀਰਬਲ ਜੋ ਮੈਟਰਿਕ ਪਾਸ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਫੇਲੋ ਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕਿਸਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਆਮ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਅਜੀਬ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਆਹੁਦੇ ਬਣਾ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਹੁਕਮ ਵੀ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਲਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਖਤਮ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਕੁੜਕੀ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੀਰਬਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਗਲਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੋਟੇ ਸੋਟੇ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਿਸੇ ਘਪਲੇ ਵਿਚ ਫਸ, ਤਿਆਗ ਪੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀਰਬਲ ਝੱਟ ਦੂਜੇ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਅਰਬਚਾਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੀਰਬਲ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਡਰਾਵੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਲ ਦੇ ਫਤਵੇ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਚੇਅਰਮੈਨੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਝੰਗ ਵਾਂਗ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰੜਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਚੂਹੇ ਦਾ ਬੁੱਤ

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਪੁੱਟਿਆ ਪਹਾੜ ਤੇ ਨਿਕਲਿਆ ਚੂਹਾ'। ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਚੂਹੇ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਕਿ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ। ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਚੂਹਾ ਹੈ ਕੀ ਸ਼ੈਅ? ਕਿਹੜੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਐਨ ਥੱਲੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਇੰਨੀ ਲੰਮੀ ਖੁੱਡ ਪੁੱਟ ਕਿ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਇਕ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਚੂਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕੁਦਰਤੀ

ਆਫਤ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਤੂਫਾਨ, ਭੂਚਾਲ ਆਦਿ ਨਾਲ ਥੱਲੇ
ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਬਾਵਜੂਦ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ, ਪਛਾਨਣ ਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ।
ਵਿਗਿਆਨੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਬਲਿਓਂ ਗਰਮ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ
ਵੀ ਚੂਹੇ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ
ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਦੇ
ਰਚੇਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਚੂਹਾ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਿਆ। ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ
ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਇਸ ਸੁਆਲ ਦੇ ਜੁਆਬ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤਲਾਸ਼
ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਸਹੀ ਜੁਆਬ ਲਗਪਗ ਮਿਲ ਹੀ
ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੁਮਾ ਰਿਟਾਇਰਡ
ਆਦਮੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿਣਾ। ਮੱਧ-ਬੁੱਧੀ
ਲੋਕ ਇਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੇ ਕਦੇ
ਕਿਸੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ
ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਬੋਲੇਗਾ 'ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਦੂਰ ਹੋਵੋ ਝੱਟ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਟੀਆ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਹਿਲੋਂ
ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਇਸਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹੁਣ ਲੋਕ
ਇਸ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਗਏ
ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰ
ਪੈਰ ਤੋਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ
ਖਿਆਲੀ ਰੂੰ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੂਹਾ ਲੱਭਣ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਸਭਾਪਤੀ
ਨੇ ਨਾਮ ਲੈਕੇ ਇਸਨੂੰ ਦੋ ਮਿੰਟ ਲਈ ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ।
ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰਨ ਵਰਗੀ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਦਾ ਸ਼ਬਦ ਘੁਮੇਟਣੀਆ
ਸਟੇਜ ਤੇ ਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸੀ, 'ਦੋ ਮਿੰਟ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਗਰ ਦੋ ਮਿੰਟ
ਬੁਲਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲੋਂ ਦਸੇ, ਮੈਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ
ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਂ ਬਿੰਨਾਂ ਤਿਆਰੀ ਤੋਂ ਮੈਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਬੋਲ
ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਬਸ ਇਵੇਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਇਕ ਬੁੱਤ
ਦਬਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਿਸਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਬੁੱਤ ਕਿੱਥੇ
ਹੈ ਉਹ ਦੋ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਬੁੱਤ ਕੱਢ ਲਏਗਾ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਝੱਟ
ਦੇਣੀ ਬੁੱਤ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆਖੋਗੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਹਾੜ ਦੇ
ਪੱਥਰ ਹੀ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸੁਟੇਗਾ, ਬੁੱਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ। ਸੋ
ਦੇਸਤੋ ਜੇਕਰ ਬੁੱਤ ਲਭਣਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਹੀ, ਜੇ ਫੇਰ ਨਹੀਂ
ਤਾਂ.....' ਤੇ ਉਹ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 1 ਘੰਟੇ ਦਾ ਲੈਕਚਰ ਦੇ
ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਇਕ ਕਵੀ ਬੋਲਿਆ 'ਦੇਖ ਕਿਵੇਂ
ਪਹਾੜ ਦੇ ਪੱਥਰ ਪਾਸੇ ਸੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।'

ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਸਦਾ ਭਾਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕਿ ਸਮਝ ਲਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ
ਕਿ ਪਹਾੜ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਚੂਹਾ ਨਹੀਂ, ਬੁੱਤ ਹੈ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਹ

ਬੁੱਤ ਹੋਵੇ ਵੀ ਚੂਹੇ ਦਾ ਹੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
'ਪੁੱਟਿਆ ਪਹਾੜ ਤੇ ਨਿਕਲਾ ਚੂਹਾ' ਕਹਾਵਤ ਘੜੀ ਸੀ ਐਨੇ
ਬੁੱਠੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਭਿਆ ਵੀ ਚੂਹੇ ਦਾ
ਬੁੱਤ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ ਉਹ ਜਨਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਰੱਖ ਗਏ।

ਅਜੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਣਛੋਹਿਆ ਹੈ